

**UCHWAŁA NR VII/51/2019
RADY GMINY WARLUBIE**

z dnia 28 marca 2019 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami Gminy Warlubie na lata 2019-2022

Na podstawie art.18 ust.2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2019 r. poz. 506) oraz art. 87 ust.3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2018 r. poz. 2067 i 2245) uchwała się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki Nad Zabytkami Gminy Warlubie na lata 2019 – 2022 w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

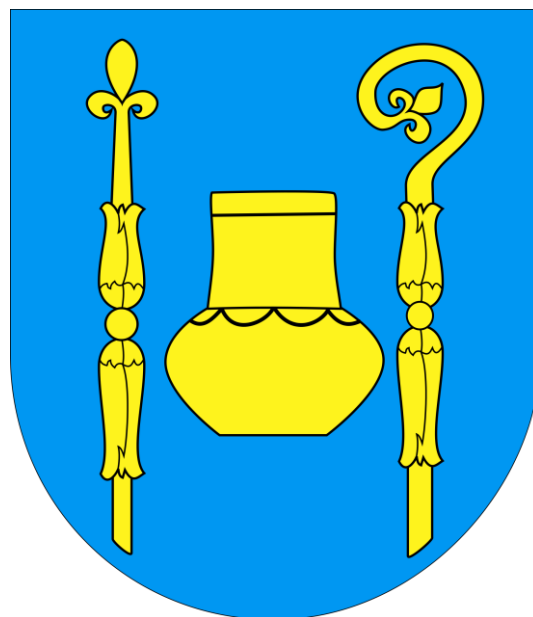
§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Warlubie.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

Przewodnicząca Rady Gminy

Maria Jankowska

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY WARLUBIE

NA LATA 2019 – 2022

2019

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP

- 1.1. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami
- 1.2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

2. UWARUNKOWANIA FORMALNO-PRAWNE, INSTYTUCJONALNE I PROGRAMOWE FUNKCJONOWANIA OCHRONY ZABYTEKÓW W GMINIE WARLUBIE

- 2.1. Ustawy regulujące problematykę ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
- 2.2. Strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków
- 2.3. Problematyka ochrony zabytków w systemie zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju:
  - 2.3.1. Relacje gminnego programu ochrony zabytków ze strategią rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego
  - 2.3.2. Relacje gminnego programu ochrony zabytków z programem opieki nad zabytkami województwa kujawsko-pomorskiego

3. DZIEDZICTWO KULTUROWE GMINY WARLUBIE

- 3.1. Rys historyczny
- 3.2. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Warlubie:
  - 3.2.1. Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków województwa kujawsko-pomorskiego
  - 3.2.2. Zabytki nieruchome objętych gminną ewidencją zabytków
  - 3.2.3. Zabytki archeologiczne

4. ANALIZA STRATEGICZNA SWOT

5. CELE I DZIAŁANIA W ZAKRESIE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA LATA 2019 – 2022 DLA GMINY WARLUBIE

- 5.1. Wstęp
- 5.2. Priorytety i cele strategiczne
- 5.3. Cele i działania ustalone w programie opieki nad zabytkami dla gminy Warlubie na lata 2019 – 2022:
  - 5.3.1. Cel strategiczny 1 - wykorzystanie środków prawnych dla poprawy ładu przestrzennego oraz stanu zachowania obiektów zabytkowych
  - 5.3.2. Cel strategiczny 2 - finansowanie ze środków gminy działań związanych z ochroną zabytków
  - 5.3.3. Cel strategiczny 3 - wspieranie inicjatyw sprzyjających ochronie zabytków
  - 5.3.4. Cel strategiczny 4 - promocja dziedzictwa kulturowego gminy
  - 5.3.5. Cel strategiczny 5 - umocnienie tożsamości lokalnej mieszkańców gminy
- 5.4. Monitoring realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami
- 5.5. Instrumentarium gminnego programu opieki nad zabytkami:
  - 5.5.1. Instrumenty prawne
  - 5.5.2. Instrumenty koordynacji
  - 5.5.3. Instrumenty finansowe
  - 5.5.4. Instrumenty społeczne
  - 5.5.5. Instrumenty kontrolne

1. WSTĘP

Gmina Warlubie leży w północnej części województwa kujawsko-pomorskiego, w powiecie świeckim. Powierzchnia gminy wynosi 200,97 km², a liczba ludności około 6 500.

W gminie leżą następujące miejscowości:

Bąkowo, Bąkowski Młyn, Blizawy, Borowy Młyn, Borsukowo, Bursztynowo, Buśnia, Bzowo, Ciemny Las, Dębowe, Grabowa Góra, Jeżewnica, Komorsk, Krzewiny, Krusze, Kurzejewo, Kuźnica, Lipinki, Mątaszek, Nowa Huta, Osiek, Płochocin, Płochocinek, Przewodnik, Rulewo, Rybno, Rynków, Stara Huta, Średnia Huta, Warlubie, Wielki Komorsk, Zamczyska.

Na terenie gminy Warlubie znajduje się wiele cennych obiektów i zespołów zabytkowych. Jednocześnie są to tereny zróżnicowane krajobrazowo i atrakcyjne turystycznie (powyżej 50% terytorium Gminy zajmują lasy). Dlatego właściwa polityka przestrzenna powinna brać pod uwagę coraz większe znaczenie rozwoju turystyki dla gminy. Zachowanie najcenniejszych elementów krajobrazu przyrodniczego i kulturowego oraz ukierunkowanie rozwoju przestrzennego gminy zgodne z zasadą dobrej kontynuacji mogą się przyczynić do wzrostu jej atrakcyjności turystycznej.

Zasada dobrej kontynuacji w rozwoju przestrzennym gminy powinna wyrażać się w organicznym rozwoju struktur ruralistycznych obszaru gminy, niezakłócaniu charakteru ich zabudowy, wpisywaniu się nowych obiektów w ukształtowaną historycznie tkanę przestrzenną oraz w dopasowaniu ich formy architektonicznej do form wykształconych na terenie Ziemi Świeckiej.

Gmina powinna dążyć do zwiększania swojej atrakcyjności turystycznej. Stworzyć warunki umożliwiające właściwe kształtowanie ładu przestrzennego, jako jednego z najważniejszych czynników wpływających na jakość jej oferty turystycznej.

1.1. Podstawa prawna gminnego programu opieki nad zabytkami

1. Rozstrzygnięcia ustawowe:

1) art. 7, ust. 1, pkt. 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2019 r., poz.506), który mówi, że:

Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy: kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,

2) art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018 r., poz. 2067, z późn.zm.).

W artykule tym znajdujemy:

ust. 1: Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

ust. 3: Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

ust. 4: Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

ust. 5: Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

1.2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Gminny programu opieki nad zabytkami służy poprawie stanu zachowania środowiska kulturowego. Ustala się w nim rozwiązania organizacyjne i finansowe, jak również edukacyjne i wychowawcze, które mają doprowadzić do osiągnięcia tego celu.

Zgodnie z art. 85 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018 r., poz. 2067, z późn.zm.): W krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określa się, w szczególności cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań, a także harmonogram ich realizacji.

Ustawa precyzuje cele sporządzania programów opieki nad zabytkami w art. 87:

1. Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.
2. Programy, o których mowa w ust. 1, mają na celu, w szczególności:
  - 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
  - 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
  - 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
  - 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
  - 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
  - 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
  - 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

2. UWARUNKOWANIA FORMALNO–PRAWNE, INSTYTUCJONALNE i PROGRAMOWE FUNKCJONOWANIA OCHRONY ZABYTEKÓW W GMINIE WARLUBIE

2.1. Ustawy regulujące problematykę ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

- 1) ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018 r., poz. 2067, z późn.zm.),
- 2) ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2018 r., poz. 799, z późn.zm.),
- 3) ustawa z dnia 16 października 1991 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2018 r., poz. 1614, z późn.zm.),
- 4) ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 roku o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2018 r., poz. 2204, z późn.zm.),
- 5) ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2018 r., poz. 1945, z późn.zm.),
- 6) ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – prawo budowlane (Dz. U. z 2018 r., poz. 1202, z późn.zm.)
- 7) Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. z 2018 r. poz. 1983 z późn.zm.),
- 8) ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2018 r., poz. 450, z późn.zm.).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach określone zostały w ustawach:

- 1) ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2018 r., poz. 720, z późn.zm.),
- 2) ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2018 r., poz. 574, z późn.zm).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. z 2018 r., poz. 217 z późn.zm.).

W myśl art. 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem jest: nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zgodnie z art. 4 niniejszej ustawy ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Natomiast w art. 6 stwierdza się, że:

1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

2) zabytki ruchome będące w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,

3) zabytki archeologiczne będące w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami
- d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Formy ochrony zabytków określa art. 7:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- 2) uznanie za pomnik historii,
- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na mocy art. 16:

1. Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.
- 1a. Rada gminy ogłasza w prasie miejscowej oraz przez obwieszczenie, a także w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości, o podjęciu prac nad utworzeniem parku kulturowego, określając formę, miejsce i termin składania wniosków dotyczących projektu uchwały o utworzeniu parku kulturowego, nie krótszy jednak niż 21 dni od dnia ogłoszenia.
2. Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia, o których mowa w art. 17 ust. 1.
3. Wójt (burmistrz, prezydent miasta), w uzgodnieniu w wojewódzkim konserwatorze zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy.
4. W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego rada gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem.
5. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na terenie których ten park ma być utworzony.
6. Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.

Art. 17.

1. Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące:
  - 1) prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;
  - 2) zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;
  - 3) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;
  - 3a) zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury;
  - 4) składowania lub magazynowania odpadów.
2. W razie ograniczenia sposobu korzystania z nieruchomości na skutek ustanowienia zakazów i ograniczeń, o których mowa w ust. 1, stosuje się odpowiednio przepisy art. 131-134 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2018 r., poz. 799 z późn.zm.).

Art. 18:

1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu

lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:
  - 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
  - 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
  - 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

Art. 19:

1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:
  - 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
  - 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
  - 3) parków kulturowych.
- 1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:
  - 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
  - 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.
- 1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:
  - 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
  - 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
  - 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.
2. W przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.
3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 20:

Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

Art. 21:

Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Art. 22:

1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.
2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.
3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego nie wpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.
4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.
5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:
  - 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
  - 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;

- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych.

Art. 89.

Organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

W art. 91 ust. 4 sprecyzowane są zadania, które wykonywać będzie wojewódzki konserwator zabytków. Są to w szczególności:

- 1) realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- 2) sporządzanie, w ramach przyznanego budżetu, planów finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- 3) prowadzenie rejestru o wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gromadzenie dokumentacji w tym zakresie,
- 4) wydawanie, zgodnie z właściwością, decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych,
- 5) sprawowanie nadzoru nad prawidłowością prowadzonych badań konserwatorskich, architektonicznych, prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i innych działań przy zabytkach oraz badań archeologicznych,
- 6) organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- 7) opracowywanie wojewódzkich planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz koordynacja działań przy realizacji tych planów,
- 8) upowszechnianie wiedzy o zabytkach,
- 9) współpraca z innymi organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków.

Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków - ustawa z 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw.

Od 5 czerwca 2010 r. rozszerzony został zakres form ochrony zabytków. Ustawa o ochronie zabytków z 23 lipca 2003 r. określała następujące kategorie ochrony zabytków: wpis do rejestru zabytków, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Ustawa z 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw wprowadza ochronę zabytków poprzez zapisy w decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej oraz decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej. Intencją ustawodawcy było usunięcie luki prawnej w sytuacji, gdy określony obszar nie posiadał obowiązującego planu zagospodarowania przestrzennego, a obiekty zabytkowe na tym terenie nie były chronione w inny sposób. Nowelizacja wyeliminuje sytuacje, w których podejmowano decyzje dotyczące obiektów zabytkowych, nie uwzględniając opinii konserwatorów wojewódzkich.

Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków przewiduje także, że w decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej oraz decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej musi być uwzględniona ochrona zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (wraz z ich otoczeniem) oraz zabytków włączonych do gminnej ewidencji zabytków. Zmienia to charakter gminnej ewidencji zabytków, która staje się dokumentem wiążącym prawnie. Ustawa zmienia także przepisy prawa budowlanego (art. 39 ust. 3), stwierdzając, że w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów ujętych w gminnej ewidencji zabytków (a nie tylko wpisanych do rejestru zabytków), pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Nowelizacja z 18 marca ustala termin sporządzenia przez gminy gminnych ewidencji zabytków na 2 i pół roku od wejścia w życie ustawy. Ustawa wprowadza także zmiany w

zakresie zasad wywozu zabytków za granicę. Ustawa z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw dokonała kilku istotnych zmian, m.in. wprowadzając art. 10a.

1. Od dnia wszczęcia postępowania w sprawie wpisu zabytku do rejestru do dnia, w którym decyzja w tej sprawie stanie się ostateczna, przy zabytku, którego dotyczy postępowanie, zabrania się prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i podejmowania innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku.
2. Zakaz, o którym mowa w ust. 1, dotyczy także robót budowlanych objętych pozwoleniem na budowę albo zgłoszeniem, a także działań określonych w innej decyzji pozwalającej na ich prowadzenie.

Szczególnie istotną dla samorządów zmianą jest ta dokonana w art. 81:

Art. 81. 1. W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

2. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.

Zmiana ta oznacza, że władze gminy mogą dofinansować prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane nie tylko przy zabytku wpisanym do rejestru, jak było do tej pory, lecz także prace przy obiekcie włączonym do Gminnej Ewidencji Zabytków.

Nowelizacja ta wprowadza także nową formę ochrony zabytków – wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa (Art. 7. 1a).

Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego zaliczany do jednej z następujących kategorii:

- 1) zabytków archeologicznych, które mają więcej niż 100 lat, wchodzą w skład zbiorów archeologicznych lub zostały pozyskane w wyniku badań archeologicznych lub przypadkowych odkryć,
- 2) elementów stanowiących integralną część zabytków architektury, wystroju wnętrz, pomników, posągów i dzieł rzemiosła artystycznego, które mają więcej niż 100 lat,
- 3) wykonanych ręcznie dowolną techniką i na dowolnym materiale dzieł malarstwa, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 4 i 5, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 150 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 4) wykonanych ręcznie na dowolnym materiale akwareli, gwaszy i pastelów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 30 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 5) mozaik, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 1 i 2, oraz rysunków wykonanych ręcznie przy użyciu dowolnej techniki i na dowolnym materiale, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 6) oryginalnych dzieł grafiki i matryc do ich wykonania oraz oryginalnych plakatów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 7) oryginalnych rzeźb, posągów lub ich kopii wykonanych tą samą techniką co oryginał, nieobjętych kategorią wskazaną w pkt 1, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 8) fotografii, filmów oraz ich negatywów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 9) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach inkunabułów i manuskryptów oraz map i partytur muzycznych, liczących więcej niż 50 lat, które nie są własnością ich twórców,
- 10) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach książek, które mają więcej niż 100 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
- 11) map drukowanych, które mają więcej niż 200 lat,
- 12) środków transportu, które mają więcej niż 75 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,

13) innych kategorii, niewymienionych w pkt 1–12, obejmujących zabytki, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro.

2.2. Strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków

Ważnym elementem planowania strategicznego jest określanie zadań i konstruowanie priorytetów do realizacji celów krótko- i długofalowych. Zadaniem głównym polityki Państwa w dziedzinie ochrony zabytków jest tworzenie mechanizmów, które dostosowałyby tę sferę do warunków gospodarki rynkowej. Działania dotyczą sfery legislacyjnej, zmian organizacyjnych obejmujących konieczne rozszerzenie zakresu działań instytucji odpowiedzialnych za ochronę dziedzictwa kulturowego w Polsce oraz zmian w strategii i organizacji ochrony dóbr kultury.

Aktualną politykę państwa w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego wyznacza „Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017”, przyjęty Uchwałą Nr 125/2014 Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 2014 r. Określa on cele i kierunki działań oraz zadania, jakie powinny być podjęte w szczególności przez organy i jednostki administracji publicznej w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Jednym ze strategicznych założeń Krajowego programu (przyjętych na etapie prac nad dokumentem i odzwierciedlonych w brzmieniu jednego z celów szczegółowych) jest wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków, w tym tworzenie podstaw współdziałania z organami samorządu terytorialnego. Jest ono wyrazem przekonania, że jakościowa przemiana w zakresie ochrony zabytków w Polsce może nastąpić przede wszystkim dzięki łączeniu zasobów, lepszemu sieciowaniu struktur i działań organów ochrony zabytków. Jednocześnie, odwołując się do kompetencji Generalnego Konserwatora Zabytków należy wskazać, iż rolą Krajowego programu jest tworzenie warunków wypracowania rozwiązań modelowych oraz ich upowszechnienie, np. poprzez system konferencji i spotkań z przedstawicielami jednostek samorządu terytorialnego. Od stopnia zaangażowania tych podmiotów będą zależały realne efekty podejmowanych działań. Ponadto głównymi założeniami Krajowego programu są: uporządkowanie sfery ochrony zabytków nieruchomych, uporządkowanie rejestru oraz podniesienie jakości służb w zakresie realizacji pozostałych zadań w odniesieniu do zabytków nieruchomych (szkolenia, część zadań z podejścia krajobrazowego, wzmocnienie orzecznictwa); dostosowanie prawa i praktyki ochrony zabytków w Polsce do standardów międzynarodowych – ratyfikacja konwencji, ochrona zabytków ruchomych, wdrożenie podejścia krajobrazowego, w tym podkreślenie roli parków kulturowych, jako jednej z kluczowych form ochrony zabytków; wzmocnienie realizacji konstytucyjnej zasady pomocniczości, w szczególności w odniesieniu do zadań realizowanych przy zaangażowaniu obywateli lub skierowanych bezpośrednio do nich; zwiększenie efektywności ochrony lokalnego dziedzictwa kulturowego – poprzez lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w ich otoczeniu; zwiększenie zaangażowania samorządów w ochronę i opiekę nad zabytkami oraz wzmocnienie zaangażowania społecznego na rzecz ochrony zabytków; działania administracyjne na rzecz zwiększania dostępności obiektów zabytkowych dla osób niepełnosprawnych – likwidowanie barier i łagodzenie uciążliwości związanych z niepełno-sprawnością ma istotne znaczenie dla przeciwdziałania wykluczenia tej grupy społecznej z dostępu do dóbr kultury, w tym dostępu do zabytków.

2.3. Problematyka ochrony zabytków w systemie zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju

2.3.1. Relacje gminnego programu ochrony zabytków ze „strategią rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego – plan modernizacji 2020+” (wyciąg) ¹

W zaktualizowanej Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego oprócz wyzwań obiektywnych – wynikających z ogólnych trendów rozwoju regionalnego i typowych dla wszystkich polskich województw – należy wskazać także wyzwania specyficzne dla kujawsko-pomorskiego, wynikające z problemów tego regionu. Są to m.in.:

---

¹ Załącznik do Uchwały nr XLI/693/13 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 21.10.2013 r.

1. Nadanie impulsów rozwojowych wschodniej części województwa – w tym zwłaszcza miastom Włocławek oraz Grudziądz, które pełnią szczególną rolę w stymulowaniu rozwoju społecznego i gospodarczego otaczających powiatów. Jako obszar problemowy – wymagający szczególnego wsparcia – identyfikuje się powiaty: grudziądzki, wąbrzeski, golubsko-dobrzyński, brodnicki, rypiński, lipnowski, włocławski i radziejowski oraz miasta Włocławek i Grudziądz. We wschodniej części województwa trudna sytuacja społeczna i gospodarcza doprowadziła do przerwania naturalnych więzi pomiędzy dużymi miastami, a obszarami otaczającymi. W modelowym układzie miasto czerpie impulsy z funkcji egzogenicznych, a otaczające obszary mają zapewniony dostęp do szerokich rynków pracy i wysokiej jakości usług ponadlokalnych. Aktualnie potencjał Włocławka i Grudziądza jest zbyt słaby, by generować impulsy rozwojowe dla obszarów otaczających (poziom bezrobocia w miastach jest porównywalny z poziomem bezrobocia w otaczających powiatach), a złożona sytuacja społeczna tych obszarów powoduje, że nie jest możliwe wykorzystanie w pełni ich potencjałów endogenicznych. Narasta więc skala ubóstwa i rosną dysproporcje wobec powiatów rozwijających się w sposób bardziej harmonijny. Rozwiązywanie problemowej sytuacji może nastąpić poprzez działania na czterech płaszczyznach (stanowiących model interwencji regionalnej na rzecz szczególnego wsparcia kujawsko-pomorskiej „ściany wschodniej”). Pierwszą powinny być działania horyzontalne z dziedziny rozwoju społecznego, mające na celu przede wszystkim poprawę zdolności mieszkańców do radzenia sobie na rynkach pracy (w tej części województwa potrzeby są największe, dlatego w bieżącej polityce regionalnej interwencja wobec tej części województwa powinna być szczególnie skoncentrowana i silna). Drugą powinien być rozwój przedsiębiorczości na bazie potencjałów endogenicznych – zwłaszcza w sektorze rolno-spożywczym oraz na bazie przestrzeni inwestycyjnych w rejonie węzłów autostradowych. Trzecią powinien być rozwój systemu regionalnego transportu publicznego, który zapewni swobodny dostęp do ośrodków wojewódzkich (dla wschodniej części województwa będzie to przede wszystkim Toruń – integracja z Toruniem jest zgodna także z oczekiwaniami społecznymi wyrażanymi podczas konsultacji społecznych). Czwartą – powinny być działania stymulujące rozwój funkcji społecznych i (przede wszystkim) gospodarczych Włocławka oraz Grudziądza, z jednej strony mający na celu tworzenie miejsc pracy, ale jednocześnie eksponujący i wykorzystujący unikatowe walory tych miast, o dużym znaczeniu wizerunkowym. Aczkolwiek interwencja na rzecz stymulowania rozwoju gospodarczego powinna objąć zarówno Włocławek, jak i Grudziądz, to jako priorytetowe wskazuje się działania na rzecz Włocławka, gdyż skala problemów jest tu większa (dotyczy znacznie większej liczby mieszkańców), a więc też znacznie większe będą korzyści społeczne interwencji. Włocławek jest miastem o wyraźnie większym potencjale, bardziej zróżnicowanej bazie ekonomicznej i profilu funkcjonalnym, jak też szerszym terytorium oddziaływania. Powiaty leżące w strefie oddziaływań Grudziądza nie wykazują tak jednorodnej niekorzystnej sytuacji – niezbędna interwencja jest tu więc mniejsza - tak pod względem zasięgu terytorialnego (i liczby mieszkańców), jak i skali (natężenia) działań. Szczególne wsparcie dla powiatów wschodniej części województwa w polityce regionalnej nie powinno się więc opierać na stosowaniu szczególnych instrumentów rozwoju – odmiennych od planowanych do użycia dla rozwiązywania problemów innych części województwa, ale na priorytetowym zastosowaniu tych instrumentów wobec tej części województwa. Przyjęcie tej zasady będzie wymagało konsensusu na poziomie wszystkich samorządów, bowiem będzie oznaczało faworyzowanie pewnej części regionu;

2. Określenie założeń polityki miejskiej – czyli stymulowanie rozwoju każdej z kategorii funkcjonalnych miast, stosownie do ich roli w sieci osadniczej województwa. Polityka miejska jest elementem szerszej polityki terytorialnej województwa i jej celem jest określenie „pakietów wsparcia” wobec poszczególnych kategorii miast. W szczególnym kryzysie znajdują się lokalne ośrodki rozwoju – czyli małe miasta powiązane funkcjonalnie z otaczającymi obszarami wiejskimi (zwłaszcza jeśli nie rozwinęły funkcji niszowych, więc ich baza ekonomiczna opiera się wyłącznie na obsłudze obszarów rolniczych), ale także miasta średnie (czyli Włocławek, Grudziądz i Inowrocław), których przyszłością jest rozwój specjalizacji gospodarczych o znaczeniu krajowym (co pozwoli im pełnić rolę silnych podregionalnych rynków pracy);

3. Zbudowanie tożsamości i marki regionalnej – złożona przeszłość i zróżnicowane dziedzictwo kulturowe regionu oraz podział funkcji regionalnych pomiędzy dwa ośrodki, powodują, że oś historyczno-kulturowa lub tradycyjne ciężenia do głównego ośrodka miejskiego, które są podstawą budowania tożsamości wielu

regionów, nie mogą mieć w tym celu zastosowania w kujawsko-pomorskim. Mieszkańcy województwa nie stanowią wciąż zintegrowanej wspólnoty – nad poczuciem więzi regionalnej, przeważa poczucie więzi lokalnej lub podregionalnej. Wyzwaniem jest więc identyfikacja walorów wspólnych dla społeczności całego regionu i wykorzystanie ich do budowy regionalnej tożsamości – jako wspólnoty interesów społeczno-gospodarczych. Niezbędne jest także ukształtowanie marki regionu – wizerunku województwa.

Przeprowadzone analizy uwarunkowań i stanu rozwoju województwa oraz prognoz rozwoju województwa, jak też zgłaszanych podczas konsultacji społecznych aspiracji różnych środowisk, pozwoliły na identyfikację priorytetów rozwoju województwa. Priorytet należy rozumieć jako najważniejszą i najpilniejszą do realizacji „potrzebę rozwojową” województwa – stąd też przy przyjętej metodologii prac, w zapisie ustaleń Strategii priorytety mają charakter nadrzędny w stosunku do pozostałych ustaleń.

Wyróżniono następujące priorytety:

- 1) konkurencyjna gospodarka;
- 2) modernizacja przestrzeni wsi i miast;
- 3) silna metropolia;
- 4) nowoczesne społeczeństwo.

Priorytet: Modernizacja przestrzeni wsi i miast

Włocławek, Grudziądz, Inowrocław – miasta średnie o dużym potencjale gospodarczym, istotne dla rozwoju gospodarczego kraju, a jednocześnie predestynowane do pełnienia roli centrów rozwoju gospodarczego województwa. Poziom miast średnich odpowiedzialny jest za bilansowanie rynków pracy i podstawowym kierunkiem działań wobec tej kategorii jest tworzenie warunków rozwoju gospodarczego. Zgodnie z Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, Włocławek i Grudziądz są ośrodkami regionalnymi uzupełniającymi Bydgoszcz i Toruń w kwestiach dotyczących obsługi ludności i aktywizacji gospodarczej o znaczeniu regionalnym. Wymagają priorytetowych działań w zakresie aktywizacji społecznej i gospodarczej, co pozwoli na uzyskanie w relatywnie krótkim okresie korzystnych efektów społecznych i ekonomicznych dla znacznej liczby mieszkańców województwa.

Obszary wiejskie (których integralną częścią są także lokalne ośrodki rozwoju – małe miasta i wiejskie siedziby gmin) – o zróżnicowanym charakterze funkcjonalnym, cechujące się licznymi problemami gospodarczymi i często wymagające aktywizacji społeczno-gospodarczej. Głównym kierunkiem interwencji jest stymulowanie rozwoju społecznego (kluczowa rola usług publicznych szczebla gminnego dla kształtowania właściwych postaw społecznych) oraz lokalnych rynków pracy. Ten poziom polityki terytorialnej w rejonach tradycyjnego rolnictwa ma decydujące znaczenie dla aktywizacji mieszkańców wiejskich, jest także odpowiedzialny za lokalne aspekty rozwoju społecznego i gospodarczego.

Dla obszarów wiejskich (wraz z lokalnymi ośrodkami rozwoju – w tym dla gminy Warlubie) jako oczekiwaną rolę i znaczenie w rozwoju województwa przyjęto aktywizację społeczno-gospodarczą na poziomie lokalnym, a podstawowy instrument interwencji – rozwój lokalny kierowany przez społeczność (budżet krajowy i regionalny).

Działania na rzecz modernizacji obszarów wiejskich powinny dotyczyć:

- Zapewnienia jak najlepszych warunków rozwoju społecznego (funkcjonowanie usług publicznych)
- Rozwoju przedsiębiorczości lokalnej związanej z wykorzystaniem potencjałów endogenicznych (zwłaszcza przetwórstwa rolno-spożywczego, ale także przetwórstwa leśnego, eksploatacji kopalni, potencjału turystycznego, rozwoju energetyki odnawialnej w oparciu o produkcję rolniczą oraz energię słoneczną)
- Zapewnienia swobodnej dostępności do Bydgoszczy i Torunia – jako dużych rynków pracy i ośrodków realizacji usług regionalnych.

W stosunku do istniejących uzdrowisk w Ciechocinku, Inowrocławiu i Wieńcu Zdroju zamierza się opracować i wdrożyć indywidualnie dostosowane do specyfiki każdego z tych ośrodków pakiety działań - integrujących i koordynujących wszelkie dziedziny istotne dla ich funkcjonowania – tak w dziedzinie wzmacniania potencjału świadczenia usług medycznych (co jest przedmiotem działań określonych w ramach celu „Aktywne społeczeństwo i sprawne usługi”), jak i zagospodarowania przestrzennego, rozwoju infrastrukturalnego i

wsparcia przedsiębiorczości działającej w tej dziedzinie. Jest bardzo pożądane, by mieszkańcy województwa kujawsko-pomorskiego – w miarę możliwości (jeśli względy medyczne nie będą stanowiły przeszkody) – kierowani byli na leczenie sanatoryjne do regionalnych uzdrowisk.

W dalszym ciągu zamierza się wspierać działalności turystyczne – ale wsparcie w zakresie rozwoju turystyki koncentrowane będzie na obszarach i produktach, które spełniać będą kryteria uznane za realizujące cele strategiczne województwa, a więc: wiązać się będą z generowaniem istotnej lokalnie liczby miejsc pracy, lub wiązać się będą z generowaniem istotnych dochodów lokalnych lub też będą mieć istotne znaczenie dla promocji lub kształtowania tożsamości województwa. W szczególności zamierza się wspierać produkty markowe oraz wszelkie nowe trendy w turystyce (spełniające wspomniane powyżej kryteria). Na większą skalę zamierza się gospodarczo i promocyjnie wykorzystać markę szlaków turystycznych i podążać za aktualnymi trendami w turystyce i rekreacji, czego wyrazem ma być rozwój turystyki militarnej, związanej z dziedzictwem przemysłowym, czy np. rozwój geocachingu (w tej dziedzinie województwo może pokusić się o rozwinięcie specjalizacji nawet w skali kraju). Zamierza się dokonać waloryzacji przestrzeni oraz produktów turystycznych regionu w celu określenia warunków wsparcia.

Dla gmin miejsko wiejskich zakłada się następujące kategorie interwencji: przywrócenie funkcji gospodarczych w terenach postpegrowskich rozwój przestrzeni inwestycyjnych w terenach przywęzłowych rozwój infrastruktury technicznej dla potrzeb rozwoju gospodarczego rozwój gospodarczy w sektorze odnawialnych źródeł energii; rozwój sektora instytucji otoczenia biznesu; pakiety działań dla uzdrowisk oraz turystyki zdrowotnej – Inowrocław, Wieniec-Zdrój, Marusza.

We Włocławku do najważniejszych potrzeb należy zapewnienie dwujezdniowego tranzytu w relacji W-Z – przebudowę DK62 na odcinku miejskim oraz granica miasta – planowany węzeł autostradowy „Pikutkowo”, przebudowę DK67 na całym odcinku z korytarzem obwodnicowym Lipna do DK10/S10, przebudowę DK1 na odcinku miejskim oraz granica miasta – węzeł autostradowy „Kowal”, przebudowę DW252 na odcinku granica miasta – planowany węzeł autostradowy „Brzezie”, zakończenie budowy trasy średnicowej – Aleja Królowej Jadwigi, budowa nowej przeprawy przez Wisłę w okolicy Krzywej Góry.

Przewidywana jest realizacja obwodnicy Warlubia w przebiegu drogi krajowej nr 62 i dróg wojewódzkich nr: 270, 265 i 268 oraz przebudowa drogi krajowej nr 62 na odcinku Włocławek – Warlubie.

System transportu aglomeracyjnego będzie „uszczegółowieniem” systemu regionalnego dla gmin wchodzących w skład czterech obszarów funkcjonalnych największych miast województwa, to znaczy: OF Bydgoszczy i Torunia, OF Włocławka, OF Grudziądz i OF Inowrocławia i będzie realizowany jako część pakietu działań polityki terytorialnej wobec obszarów funkcjonalnych największych miast (jako element pakietów Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych). Główna idea systemu polega na włączeniu gmin podmiejskich w system miejskiej komunikacji publicznej tych miast poprzez działania techniczne i organizacyjne. Dla dalszej integracji komunikacyjnej obydwu siedzib województwa, rozpoczęte zostaną prace studialne mające na celu docelowe doprowadzenie do realizacji szybkiego połączenia szynowego (realizacja „regionalnego tramwaju”) obydwu miast na północ od Wisły. Włocławek i Grudziądz jako ośrodki o uzupełniającym znaczeniu dla aktywizacji społecznej i gospodarczej województwa oraz Inowrocław – ośrodek o znaczeniu podregionalnym w zakresie funkcji gospodarczych, powinny być powszechnie dostępne z terenu powiatów sąsiednich – zakłada się, że obszar dobrej dostępności powinien obejmować strefę w promieniu co najmniej 30 km. Niezależnie od dostępności z powiatów sąsiednich, funkcjonowanie powyższych ośrodków w sieci transportu wojewódzkiego, zapewni ich dostępność także z pozostałych części województwa, co jest ważnym uwarunkowaniem rozwoju funkcji regionalnych Włocławka i Grudziądz.

Cel strategiczny: Tożsamość i dziedzictwo

Główną ideą działań projektowanych w ramach celu strategicznego „Tożsamość i dziedzictwo” jest zbudowanie identyfikacji regionalnej mieszkańców oraz rozpoznawalnego i pozytywnie postrzeganego wizerunku województwa na zewnątrz.

Cel strategiczny „Tożsamość i dziedzictwo” realizuje zadania ważne dla 3 priorytetów: modernizacja przestrzeni wsi i miast, silna metropolia i nowoczesne społeczeństwo.

Zaszczości historyczne, a także zmiany podziału administracyjnego Polski wpłynęły na obecną rzeczywistość, w tym na relacje w społeczeństwie regionu. W efekcie województwo nie posiada spójnego, wyrazistego wizerunku na arenie krajowej, podobnie jak społeczność województwa nie wykazuje się tożsamością wykształconą na podstawie wspólnej dla całego województwa przeszłości historycznej. Nie sprzyja to konkurencyjności regionu, wymaga więc zmiany i podjęcia konkretnych działań na rzecz budowy marki regionalnej województwa kujawsko-pomorskiego, w oparciu o szczegółowo przeprowadzone analizy, mające na celu identyfikację czynników jednoczących regionalną społeczność (wskazanie „osi tożsamości”) oraz identyfikację czynników będących podstawą kreacji marki województwa.

Dziedzictwo regionu, świadczące o tym jacy jesteśmy, wymaga zachowania (m.in. tradycyjnej kultury wiejskiej, ginących zawodów, cudów architektury, przyrody, powstających drobnych kolekcji, zbiorów muzealnych i skansenów), odpowiedniej ekspozycji, poprawy dostępności, a także prezentacji w atrakcyjnej dla różnych osób formie. Dopiero dzięki stworzeniu warunków do wzbudzania ciekawości posiadanymi dobrami, wartościami, oddziaływanie na wiele zmysłów, możliwe jest zrozumienie, budzi się właściwy szacunek, zainteresowanie, chęć pogłębiania wiedzy i czynne włączenie się w działania na rzecz zachowania i upowszechniania posiadanego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego. Wobec powyższego, niezbędna jest waloryzacja obiektów materialnych dziedzictwa kulturowego regionu oraz oszacowanie „wartości marketingowej” wojewódzkich zasobów przyrody i krajobrazu przyrodniczo-kulturowego, koniecznych także dla budowy marki województwa. Poza tym wspierane będą w szczególności przedsięwzięcia umożliwiające atrakcyjny, interaktywny, oryginalny, wielozmysłowy kontakt z dziedzictwem regionu.

Kierunki działań:

- 1) budowa tożsamości regionalnej województwa;
- 2) zachowanie oraz promocja dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego regionu;
- 3) wsparcie działań ratowniczych tradycyjnej kultury wiejskiej, ginących zawodów, cudów architektury, przyrody, powstających drobnych kolekcji, zbiorów muzealnych i skansenów, będących częścią środowiska kulturowego województwa;
- 4) rozwój oferty kulturalnej o znaczeniu regionalnym, krajowym i międzynarodowym;
- 5) promocja marki województwa.

Dotychczas zidentyfikowane przedsięwzięcia (wybór):

- 1) Podjęcie działań na rzecz upowszechniania wiedzy o województwie wśród jego mieszkańców;
- 2) Opracowanie zgodnych z podstawą programową materiałów z zakresu edukacji regionalnej dla przedszkoli, szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych z województwa kujawsko-pomorskiego;
- 3) utworzenie Muzeum Wojny Polsko-Sowieckiej 1920 roku we Włocławku;
- 4) budowa nowego gmachu głównego Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku;
- 5) wykreowanie flagowych wydarzeń kulturalnych regionu;
- 6) budowa sali widowiskowej we Włocławku;
- 7) podjęcie działań na rzecz budowy marki regionalnej województwa kujawsko-pomorskiego.

REALIZACJA USTALEŃ STRATEGII (WYBÓR)

Kierunki działań dotychczas zidentyfikowane przedsięwzięcia	Podmioty odpowiedzialne	Rola samorządu województwa	Zakładany okres realizacji
Opracowanie i wdrożenie pakietu działań dla uzdrowisk	Samorząd województwa Samorządy lokalne Inwestorzy prywatni	W zakresie opracowania – wykonawcza w partnerstwie W zakresie wdrożenia - inicjująca i wspierająca oraz	do 2020

		wykonawcza w partnerstwie w zakresie niektórych zadań	
Identyfikacja produktów turystycznych istotnych dla rozwoju gospodarczego województwa - jako podstawa dla wspierania ich rozwoju i promocji	Samorząd województwa	Wykonawcza	do 2020
Integracja systemu promocji i rozwoju turystyki w województwie w oparciu o model Regionalnej i Lokalnych Organizacji Turystycznych (ROT i LOT) oraz rozwój LOTów i ROTu i zwiększenie roli tych podmiotów w kreowaniu rozwoju turystyki	Samorząd województwa Samorządy lokalne Samorząd gospodarczy	Wykonawcza	do 2020
Inwentaryzacja zasobów turystycznych województwa wraz z przeprowadzeniem analizy SWOT i ustaleniem priorytetów interwencji	Samorząd województwa	Wykonawcza	do 2020
Rozwój oferty kulturalnej o znaczeniu lokalnym	Samorządy lokalne Organizacje pozarządowe Inwestorzy prywatni Samorząd województwa	Zaangażowanie samorządu województwa zależne od charakteru konkretnego zadania	działanie ciągłe
Rewitalizacja miast, wsi i obszarów zdegradowanych	Samorządy lokalne Organizacje pozarządowe Inwestorzy prywatni Samorząd województwa	Zaangażowanie samorządu województwa zależne od charakteru konkretnego zadania	działanie ciągłe
Budowa tożsamości regionalnej województwa	Samorząd województwa Samorządy lokalne Organizacje pozarządowe	Wykonawcza lub/i inicjująca Wspierająca inne podmioty	działanie ciągłe
Zachowanie oraz promocja dziedzictwa	Samorząd województwa	Wykonawcza lub/i inicjująca	działanie ciągłe

kulturowego i przyrodniczego regionu	Samorządy lokalne Organizacje pozarządowe Inwestorzy prywatni	Wspierająca inne podmioty	
Wsparcie działań ratowniczych tradycyjnej kultury wiejskiej, ginących zawodów, cudów architektury, przyrody, powstających drobnych kolekcji, zbiorów muzealnych i skansenów, będących częścią środowiska kulturowego województwa	Samorząd województwa Samorządy lokalne Organizacje pozarządowe Inwestorzy prywatni	Wykonawcza lub/i inicjująca Wspierająca inne podmioty	działanie ciągle
Wykreowanie flagowych wydarzeń kulturalnych regionu	Samorząd województwa, Samorządy lokalne	Wykonawcza lub/i inicjująca Wspierająca inne podmioty	działanie ciągle

2.3.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z programem opieki nad zabytkami województwa kujawsko-pomorskiego (wyciąg)

Cel 1. Zachowanie dziedzictwa materialnego

1. Kierunek działań: Ochrona ustawowa

Działania:

- wspieranie starań o nadanie tytułu pomnika historii obiektom będącym w fazie wstępnej procedury: zespół spichlerzy w Grudziądzu, zespół uzdrowiskowy w Ciechocinku, Radzyń Chełmiński Zamek;
- wspieranie działań samorządów lokalnych zmierzających do nadania kolejnym obiektom statusu pomnika historii;
- wspieranie prac zmierzających do powoływania nowych parków kulturowych;
- wspieranie działań zmierzających do poszerzania listy obiektów, wpisanych do rejestru zabytków, na przykład poprzez odpowiednie wymogi konkursowe;
- propagowanie i wspieranie prac przy aktualizacji i uzupełnianiu wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków.

2. Kierunek działań: Prace konserwatorskie i restauratorskie

Działania:

- kontynuacja współfinansowania prac konserwatorsko-restauratorskich, rewitalizacyjnych i ratunkowych przy obiektach nieruchomości i ruchomych, wpisanych do rejestru zabytków, oraz doskonalenie zasad przyznawania dotacji;
- kontynuacja rozpoczętych prac remontowych, konserwatorskich i adaptacyjnych obiektów zabytkowych, będących własnością Samorządu Województwa;
- kontynuacja wsparcia nowych inicjatyw zmierzających do ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego oraz rozwój infrastruktury obiektów istniejących;
- wspomaganie działań rewaloryzacyjnych i rewitalizacyjnych zdegradowanych cennych obiektów i obszarów o znaczeniu historycznym;
- wspomaganie działań konserwatorsko-restauracyjnych przy zabytkowych układach urbanistycznych i ruralistycznych.

3. Kierunek działań: Edukacja

Działania:

- wspomaganie organizacji szkoleń i wykładów związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego;
- wspomaganie organizacji konkursów o charakterze edukacyjnym;
- nagradzanie działań przyczyniających się do zachowania bądź przywracania historycznych wartości zasobów dziedzictwa kulturowego województwa.

4. Kierunek działań: Ład przestrzenny

Działania:

- wspomaganie przedsięwzięć zmierzających do identyfikacji zachowanych najcenniejszych krajobrazów kulturowych województwa;
- wspomaganie przedsięwzięć zmierzających do zachowania i kształtowania ładu przestrzennego z utrzymaniem właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych i dostosowywaniem nowej zabudowy do wartości historycznych miejsc.

5. Kierunek działań: Dokumentacja i popularyzacja

Działania:

- współfinansowanie prac badawczych i dokumentacyjnych obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków jako integralnej części procesów konserwatorskich, z uwzględnieniem faktu, iż działania na poziomie dokumentacyjnym poprzedzają proces prac konserwatorskich i budowlanych, stanowiąc niejednokrotnie poważne obciążenie finansowe dla beneficjenta. W przypadku badań archeologicznych dokumentacja stanowi jedyną formę ochrony stanowisk, które po eksploracji przestają istnieć fizycznie. Na szczególną uwagę zasługiwać powinny:
  - badania architektoniczne,
  - badania na obecność polichromii,
  - dokumentacja rysunkowo-pomiarowa,
  - opracowania monograficzne i studialne,
  - projekty architektoniczne związane z adaptacją obiektów i obszarów zabytkowych,
  - dokumentowanie działalności antropogennej w oparciu o badania archeologiczne.

Cel 2. Zachowanie dziedzictwa niematerialnego

1. Kierunek działań: Ochrona

Działania:

- wspieranie działań zmierzających do ochrony niematerialnego dziedzictwa kultury województwa.

2. Kierunek działań: Edukacja

Działania:

- wspieranie działań edukacyjnych w zakresie znaczenia, wartości i ochrony niematerialnego dziedzictwa kultury województwa;
- wspomaganie działań w obszarze digitalizacji najcenniejszych zasobów folkloru słownego i ich udostępniania;
- wspieranie konkursów związanych z kulturą niematerialną regionu.

3. Kierunek działań: Zachowanie

Działania:

- aktywizacja środowisk lokalnych poprzez przywracanie dawnych praktyk tanecznych i muzycznych;
- wspieranie i upowszechnianie „ginących zawodów”.

4. Kierunek działań: Dokumentacja i badania

Działania:

- wspieranie badań i tworzenie dokumentacji dotyczącej zjawisk z zakresu dziedzictwa niematerialnego, w szczególności tradycyjnych zwyczajów ludowych, regionalnej muzyki i tańca oraz folkloru słownego.

Cel 3. Kulturowanie tradycji regionalnych

1. Kierunek działań: Rekonstrukcja, konserwacja i zabezpieczanie

Działania:

- wspomaganie działań z zakresu rekonstrukcji, konserwacji i zabezpieczenia zabytkowych strojów i rekwizytów, służących do kulturowania zwyczajów ludowych na terenie województwa.

2. Kierunek działań: Dokumentacja

Działania:

- wspieranie przedsięwzięć zmierzających do dokumentowania zjawisk i zwyczajów ludowych, ze względu na ich wyjątkową wartość dla budowania tożsamości regionalnej oraz unikatowość w skali ogólnopolskiej.

3. Kierunek działań: Edukacja i popularyzacja

Działania:

- wspomaganie organizacji konkursów dotyczących tradycji w celu jej popularyzacji;
- wspomaganie realizacji zajęć edukacyjnych prowadzonych w gwarze lokalnej w wybranych przedszkolach i szkołach na terenie województwa;
- wspieranie przedsięwzięć mających na celu tworzenie skansenów;
- wspomaganie tworzenia digitalizacji najcenniejszych zasobów folkloru słownego i ich udostępniania;
- aktywizacja środowisk poprzez organizowanie warsztatów nauki rękodzieła, budownictwa instrumentów czy nauki gry na instrumentach tradycyjnych;
- wspieranie zajęć z twórcami i rzemieślnikami, dotyczących przekazywania ich umiejętności.

4. Kierunek działań: Pielęgnacja tradycji

Działania:

- propagowanie idei organizacji konkursów architektonicznych na obiekty nowe, wprowadzane w tkankę historyczną lub projekty adaptacji obiektów zabytkowych;
- wspieranie i promocja twórczości ludowej;
- wspomaganie działań zmierzających do realizacji projektów ukierunkowanych na promocję tradycji lokalnych.

Cel 4. Wzrost świadomości społecznej dla ochrony dziedzictwa kulturowego

Kierunek działań: Popularyzacja wiedzy o znaczeniu i konieczności ochrony

Działania:

- wspieranie organizacji konkursów dla dzieci i młodzieży z zakresu ochrony dóbr kultury;
- wspomaganie w oparciu o istniejące mechanizmy (m.in stypendia, granty, otwarte konkurs ofert w ramach pożytku publicznego) działań popularyzatorskich, edukacyjnych i naukowych związanych z opieką i ochroną dziedzictwa kulturowego, takie jak:
  - opracowania syntetyczne i monograficzne dotyczących dziedzictwa kulturowego województwa w jego wymiarze materialnym i niematerialnym,
  - przewodniki, vademeca, informatory,
  - materiały informacyjne i promocyjne związane z obiektami objętymi ochroną prawną, wspieranie w ramach istniejących regulacji prawnych wydawnictw związanych z dziedzictwem kulturowym (wydawnictwa książkowe, audiobooki, materiały filmowe i inne) ze zbiorów własnych instytucji z terenu województwa;
- wspieranie działań podnoszących świadomość społeczną w zakresie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym, w tym:
  - szkoleń, prelekcji, spotkań, publikacji propagujących ideę parków kulturowych,

- szkoleń, prelekcji, spotkań, publikacji propagujących pozytywne wzorce i rozwiązania z dziedziny ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym z obszaru kraju i Europy, celem promocji dobrych praktyk w tym zakresie;
- wspieranie działań służących propagowaniu dziedzictwa kulturowego regionu poprzez środki przekazu elektronicznego i massmedia, w tym:
  - rozwój stron internetowych, związanych z problematyką dziedzictwa kulturowego regionu, administrowanych przez Samorząd Województwa,
  - digitalizację i upowszechnianie poprzez sieć www. materialnych i niematerialnych zasobów kulturowych regionu,
  - tworzenie materiałów multimedialnych, filmowych i radiowych.

Cel 5. Wzrost konkurencyjności regionu

1. Kierunek działań: Ochrona

Działania:

- generowanie współpracy różnych podmiotów dla tworzenia kompleksowych opracowań ochrony i wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego, możliwych do adaptacji w działaniach turystycznych i popularyzatorskich.

2. Kierunek działań: Promocja

Działania:

- kontynuacja działań Samorządu Województwa w zakresie imprez i wydarzeń promujących dziedzictwo kulturowe regionu;
- udział w targach turystycznych krajowych i zagranicznych;
- wspomaganie przedsięwzięć promujących najcenniejsze dla województwa obiekty o wartościach kulturowych, istniejące szlaki kulturowe czy markowe produkty turystyczne związane z dziedzictwem kulturowym;
- współpraca przy tworzeniu publikacji promujących dziedzictwo kulturowe województwa;
- wspieranie mechanizmów umożliwiających działania związane z promocją lokalnego dziedzictwa kulturowego poprzez wydarzenia i imprezy kulturalne, formy widowiskowe i rekonstrukcyjne. Wśród nich:
  - zakup lub wytwarzanie strojów, eksponatów, rekwizytów dla potrzeb grup kultywujących miejscowe tradycje, sztukę, obrzędowość, zwyczaje lub rekonstruujących wydarzenia historyczne związane z regionem,
  - tworzenie infrastruktury czasowej lub trwałej dla potrzeb wydarzeń i imprez kulturalnych,
  - zakup lub wytwarzanie niezbędnych rekwizytów, narzędzi, eksponatów związanych z utrzymaniem, kultywowaniem bądź wskrzeszaniem tradycyjnych zawodów i rzemiosł;
  - popularyzacja obiektów o statusie pomnika historii;
  - popularyzacja powołanych parków kulturowych.

3. Kierunek działań: Edukacja

Działania:

- wsparcie przy organizacji prelekcji, spotkań, publikacji związanych z ukazaniem możliwości rozwoju małego biznesu, wraz z rozwojem infrastruktury, w powiązaniu z obszarami o walorach kulturowych;
- miejsca noclegowe, mała gastronomia, wypożyczalnie sprzętu turystycznego, usługi przewodników itp.;
- upowszechnianie informacji na temat dostępnych stypendiów, grantów i innych form wsparcia działań pozakonserwatorskich, związanych z opieką, ochroną, edukacją i popularyzacją dziedzictwa kulturowego regionu.

4. Kierunek działań: Zagospodarowanie

Działania:

- wspieranie rozwoju turystyki bazującej na kulturowym dziedzictwie regionu;

- wspomaganie tworzenia tras turystycznych i produktów turystycznych w oparciu o zasoby dziedzictwa, łączących elementy materialne i niematerialne;
- wspomaganie działań w zakresie kompleksowego zagospodarowania istniejących szlaków kulturowych, zarówno tych o znaczeniu międzynarodowym, jak i regionalnym;
- wspieranie i kształtowanie rozwoju turystyki kulturowej o charakterze religijnym, sentymentalnym czy tematycznym;
- wykorzystanie tożsamości kulturowej regionu jako czynnika marketingowego.

3. DZIEDZICTWO KULTUROWE GMINY WARLUBIE

3.1. Rys historyczny

Najwcześniejsze ślady osadnictwa na Wysoczyźnie Świeckiej (w okolicach Świekatowa) pochodzą z paleolitu. Relikty osadnictwa mezolitycznego (6000-4500 p.n.e.) odkryto na stanowiskach archeologicznych w Lipinkach, Lubaniach i Tyczynkach. Zachowało się też (Lubanie, Lipinki) kilka znalezisk z okresu neolitu (4500-1800 p.n.e.). Cmentarzyska kultury wschodniopomorskiej z wczesnego okresu żelaza (650-400 p.n.e.), wczesnego i środkowego okresu lateńskiego (400-125 p.n.e.) odkryto w Bąkowie, Bzowie, Wielkim Komorsku, Płochocinie, Rulewie i Warlubiu.

W okresie wędrówek ludów zmniejszyło się zaludnienie Ziemi Świeckiej. W rejonie Warlubia pozostało jedynie kilka niewielkich osad: w Bzowie, Osieku i Warlubiu. W VIII w. nastąpił rozwój osad w Grucznie i Bzowie. W IX w. w Bzowie wzniesiono osiedle obronne otoczone fosą i trzymetrowej wysokości wałem.

We wczesnym średniowieczu region Świecia należał do Pomorza Wschodniego. W II połowie X w. Pomorze Wschodnie weszło w skład monarchii piastowskiej. W XII w. wykształciła się tutaj lokalna dynastia książęca, której przedstawiciele rządili – początkowo jako namiestnicy książąt polskich – do 1295 r. Pod koniec XII w. ziemie Lubiszewska i Świecka należały do księcia Grzymisława. Po śmierci Grzymisława jego dzielnicę przejął Sambor I. W początkach XIII w. Mściwój I władał już całym księstwem Wschodniopomorskim.

Obszar Gminy wszedł w skład Księstwa Świeckiego. Księstwo to w 1230 r., po śmierci księcia Warcisława zostało przyłączone do Księstwa Gdańskiego. Na terenie dawnego Księstwa Świeckiego powstały trzy kasztelanie: świecka, raciąska i szczycieńska. Warlubie znalazło się w kasztelanii świeckiej. W 1277 r. utworzono kasztelanię nowską, która objęła Warlubie z okolicami. Około 1290 r. Władysław Łokietek przekształcił kasztelanię nowską w okręg nowski. Wacław II, król polski i czeski, nadał go Piotrowi z rodu Święców.

Latem 1309 r. południową część Pomorza Gdańskiego wraz z Ziemią Świecką zajęli Krzyżacy. Zakon wprowadził nowy podział administracyjny – Warlubie z okolicą znalazło się w wójtostwie nowskim, a Bzowo w komturstwie grudziądzkim. Wojny z zakonem krzyżackim prowadzone przez Polskę w I połowie XV w. doprowadziły do sytuacji, w której możliwe było odzyskanie Pomorza. Kończący wojnę niesławską pokój brzeski z 1435 r. trwale osłabił zakon krzyżacki. Umożliwiło to poddanym zakonu zorganizowanie się w niezależną od władzy państwowej strukturę – Związek Pruski, który w 1454 r. wzniecił powstanie przeciw Zakonowi, co doprowadziło do wybuchu wojny polsko-krzyżackiej (wojny trzynastoletniej – 1454-1466). Na mocy kończącego wojnę trzynastoletnią II pokoju toruńskiego większość Pomorza wróciła do Polski. Z zachodniej części państwa krzyżackiego, o powierzchni ok. 23 900 km², utworzono Prusy Królewskie, które zostały inkorporowane do Korony Królestwa Polskiego. W Prusach Królewskich utworzono trzy województwa: malborskie, chełmińskie i pomorskie. Warlubie wraz z Ziemią Świecką znalazło się w województwie pomorskim.

„Potop” szwedzki (1655 – 1660) i najazd rosyjski na wschodnie ziemie Rzeczypospolitej (1654) doprowadził do chwilowego załamania się państwowości polskiej. Kryzys ten udało się przezwyciężyć w wyniku zaangażowania się w obronę wszystkich warstw społecznych, jednak ogromne zniszczenia wojenne zapoczątkowały stopniowy upadek gospodarczy i polityczny Polski. W 1703 r. w okresie wojny północnej na Pomorze wkroczyły po raz trzeci wojska szwedzkie. Zniszczenia były jeszcze większe, ponieważ walki trwały aż do 1709 r., a po wyparciu Szwedów przysłała epidemia dżumy.

Za panowania Augusta III następowała stopniowa odbudowa gospodarki Pomorza. Odbudowę gospodarczą i odnowę struktur państwa polskiego uniemożliwiła interwencja rosyjska w 1767 r. Odpowiedzią na wejście wojsk rosyjskich do Polski była w 1768 r. konfederacja barska. Klęska konfederacji doprowadziła do rozbioru Polski. W wyniku I rozbioru Polski w 1772 r. Pomorze znalazło się pod panowaniem pruskim. Szlachta musiała złożyć przysięgę wierności królowi pruskiemu na zamku w Malborku.

W początkach XIX w. przeprowadzono w Prusach wielkie reformy agrarne. W 1807 r. zniesiono poddaństwo chłopów, a w 1811 r. został wydany edykt uwłaszczeniowy. W 1815 r. na terytorium Prus wprowadzono nowy podział administracyjny, dzieląc je na dziesięć prowincji. Przejściowo zlikwidowano powiat świecki (jego terytorium podzielono pomiędzy powiaty: chojnicki i chełmiński). W 1818 r. powiat świecki został reaktywowany.

Mimo celowej polityki germanizacyjnej prowadzonej przez rząd pruski następuje wzmocnienie się polskości na terenach Kociewia. Istotną rolę w tym procesie odegrało przyspieszenie rozwoju gospodarczego wzmacniające podstawy ekonomiczne ludności polskiej. Powstają polskie organizacje społeczno-gospodarcze, takie jak kółka rolnicze, banki ludowe, ochotnicze straże pożarne.

Na mocy traktatu wersalskiego (28.06.1919) znaczna część Pomorza wróciła w lutym 1920 r. do odrodzonej Polski. Warlubie ponownie znalazło się w województwie pomorskim, w powiecie świeckim.

Podczas II wojny światowej powiat świecki z Warlubiem włączono do Rzeszy, do rejencji bydgoskiej okręgu Rzeszy Gdańsk – Prusy Zachodnie.

W lutym 1945 r. wojska sowieckie wyparły Niemców z powiatu świeckiego. Włączono go w skład województwa pomorskiego (od 1950 r. – bydgoskiego). Miejscowość pełni obecnie funkcję lokalnego ośrodka handlu, drobnej wytwórczości oraz szkolnictwa.

Pierwsza wzmianka o Warlubiu pochodzi z 1277 r. i zawiera informację, że wieś została nadana biskupstwu włocławskiemu przez księcia Świętopełka (w latach 1220-68). Warlubie weszło w skład biskupiego klucza komorskiego. W 1773 r. wieś zamieszkiwało 169 osób. Prawdopodobnie w Warlubiu istniał przez pewien czas kościół, na którego utrzymanie przeznaczone było 8 łanów roli zw. Poświętne.

W 1350 r. wielki mistrz Henryk Dusemer nadał Bąkowo oraz Płochocin Henrykowi von Frischenbach. Około 1385 r. obie wsie oraz Krzewiny wielki mistrz Konrad von Rothenstein nadał Henrykowi i Jaśkowi von Kischenbach. W 1469 r. połowę tych dóbr Barbara Schoffynen (Schoff) sprzedała staroście nowskiemu Ninogniewowi Jasińskiemu h. Poronia. Drugą część Bąkowa Jasiński odkupił od Brygidy z Bąkowa także w 1469 r. W latach 1570-71 właścicielami wsi byli J. Czapski i J. Płochowski. Pod koniec XVIII w. Bąkowo przeszło w ręce Michała Skórzewskiego h. Drogosław jako posag Ludwiki Czapskiej. Już w 1350 r. we wsi był młyn. Dał początek osadzie Bąkowski Młyn, którą ok. 1481 r. przejął Ninogniew Jasiński.

Pierwsza wzmianka o Blizawach pochodzi z 1357 r. Była to wieś zakonna lokowana na prawie chełmińskim. Po II pokoju toruńskim (1466) przeszła na uposażenie kościoła parafialnego w Nowem. W zaborze pruskim po sekularyzacji dóbr kościelnych stała się częścią domeny państwowej.

Borowy Młyn pojawia się w źródłach w 1492 r. Była to niewielka osada będąca królewsczyzną. W 1773 r. wraz z Borową Karczmą obejmowała tylko 1 łan chełmiński i miała 19 mieszkańców.

Buśnia została lokowana na prawie chełmińskim w 1310 r. jako wieś rycerska. W 1533 r. stanowiła własność Jana Kopickiego. W 1649 r. należała do starosty hamersztyńskiego Mirosława Konarskiego h. Ossorya. Od 1789 r. wymieniana jest także Mała Buśnia (Buszynek).

Bzowo pojawia się w źródłach już w 1295 r. jako wieś kościelna. Jedna część wsi należała do miejscowego kościoła parafialnego, natomiast druga do komturstwa grudziądzkiego. W 1745 r. folwark Bzowo przejęła rodzina Gordonów. Wieś Bzowo Kościelne po I rozbiorze stała się własnością pruskiego państwa.

Wielki Komorsk został w 1246 r. nadany przez księcia Świętopełka biskupowi kujawskiemu Michałowi jako wynagrodzenie za szkody wyrządzone biskupstwu w czasie zbrojnego napadu na Kujawy. W 1273 r. książę Mściwój II nadał biskupstwu włocławskiemu Komorsk Mały. W 1295 r. biskup kujawski Wisław ufundował w Wielkim Komorsku kościół pw. św. Bartłomieja. Spłonął on w 1648 r. (z wyjątkiem wieży). W tym samym roku przystąpiono do wznoszenia nowej świątyni. W 1760 r. do klucza komorskiego należały wsie: Komorsk Wielki i Mały, Pastwisko, Warlubie, Pieniążkowo, Jeżewo, Piaski i Kurzejewo. Po I rozbiorze dobra te weszły w skład domeny pruskiej.

Krzewiny są wzmiankowane w 1350 r. jako własność rycerska. W II poł. XVI w. należały do rodziny Jasińskich.

Krusze pojawiają się w źródłach w 1777 r. Należały wówczas do parafii bzowskiej. W 1789 r. należały do Lodevels-Gordonów.

Lipinki występują w protokole wizytacji parafii z 1591 r. W latach 1682-1717 stanowiły tenutę królewską. W 1783 r. obejmowały 8 łąnów zamieszkałych przez 24 mieszkańców. Pod koniec XIX w. było tu już 121 domów zamieszkałych przez 652 katolików i 125 ewangelików. W 1904 r. wzniesiono we wsi kościół pw. Matki Boskiej Wspomożenia Wiernych. W Lipinkach urodził się bł. ks. Franciszek Rogaczewski.

W 1350 r. Płochocin wraz z Bąkowem został nadany Henrykowi von Frischenbach. Od 1570 r. do 1801 r. Płochocin należał do rodziny Jasińskich. Parafia istniała co najmniej od 1308 r. Obecny neogotycki kościół pw. św. Wawrzyńca został zbudowany w 1891 r. na miejscu dawnego kościoła z 1700 r.

Płochocinek pojawia się w źródłach w latach 1686-87. Była to już spora wieś obejmująca 10 łąnów zamieszkałych przez 108 osób.

Rulewo było w XIII w. własnością rycerską. W 1295 r. biskup kujawski Wisław wyznaczył dziesięciny z Rulewa dla nowopowstałego kościoła parafialnego w Wielkim Komorsku. W 1310 r. komtur malborski Henryk Plocke nadał wieś Henrykowi de Pan, na prawie chełmińskim. W 1570 r. właścicielami wsi byli W. Kopicki i M. Żeliszewski. W 1578 r. notowany jako właściciel jest także starosta hamersztyński Stanisław Konarski. W 1712 r. Adam i Stanisław Konarscy sprzedali swoje działki Kazimierzowi Kosobudowi Pawłowskiemu, którego spadkobiercy dziedziczyli je aż do 1828 r.

Rybno było w 1868 r. kolonią należącą do nadleśnictwa. Liczyło 2 łąny i 24 mieszkańców.

3.2. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Warlubie

3.2.1. Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków województwa kujawsko-pomorskiego BAKOWO

Założenie dworsko-parkowe (nr rej. A/1323 z 20.10.1990):

- dwór
- park
- spichrz
- obora
- gorzelnia

KOMORSK

Chata drewniana 3 (nr rej. 332 z 21.02.1956)

LIPINKI

Kościół parafialny rzymsko-kat. pw. Maryi Wspomożycielki Wiernych (nr rej. A/1609 z 26.03.2012)

PŁOCHOCIN

Kościół parafialny pw. św. Wawrzyńca (nr rej. A/801 z 23.04.1991)

Założenie dworsko-parkowe (nr rej. A/1447 z 15.06.1985)

RULEWO

Założenie dworsko-parkowe (nr rej. A/1177 z 18.12.1981):

- dwór
- park (22.09.1997)

WIELKI KOMORSK

Zespół kościoła parafialnego pw. św. Bartłomieja (nr rej. A/14 z 19.10.1999)

- Kościół parafialny pw. św. Bartłomieja
- kostnica
- ogrodzenie kościoła i cmentarza
- cmentarz przykościelny
- cmentarz parafialny

3.2.2. Zabytki nieruchome objęte gminną ewidencją zabytków

Gminna ewidencja zabytków składa się z kart adresowych obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy Warlubie.

Karty adresowe zawierają następujące informacje o obiekcie:

- 1) nazwa;
- 2) czas powstania;
- 3) dane adresowe;
- 4) przynależność administracyjna;
- 5) forma ochrony;
- 6) fotografie;
- 7) mapka orientacyjna.

LISTA OBIEKTÓW WŁĄCZONYCH DO GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTEKÓW

Lp.	Nazwa	Czas powstania	Miejscowość	Ulica	Nr
1	gorzelnia w zespole pałacowo-folwarcznym	II poł. XIX w.	Bąkowo		37
2	obora w zespole pałacowo-folwarcznym	II poł. XIX w.	Bąkowo		37
3	spichlerz w zespole pałacowo-folwarcznym	II poł. XIX w.	Bąkowo		37
4	brama w zespole pałacowo-folwarcznym	II poł. XIX w.	Bąkowo		37
5	oficyna w zespole pałacowo-folwarcznym	II poł. XIX w.	Bąkowo		38
6	pałac w zespole pałacowo-folwarcznym	II poł. XIX w.	Bąkowo		38
7	park w zespole pałacowo-folwarcznym	I poł. XIX w.	Bąkowo		38
8	budynek mieszkalny	pocz. XX w.; przebudowany	Bąkowo		41
9	budynek mieszkalny	pocz. XX w.; przebudowany	Bąkowo		42
10	budynek mieszkalny	pocz. XX w.; przebudowany	Bąkowo		42
11	budynek mieszkalny	pocz. XX w.; przebudowany	Bąkowo		43
12	budynek mieszkalny	koniec XIX w.	Bąkowo		44
13	budynek mieszkalny	koniec XIX w.	Bąkowo		45
14	budynek mieszkalny	koniec XIX w.	Bąkowo		46
15	budynek mieszkalny	koniec XIX w.	Bąkowo		47
16	budynek kolejowy	koniec XIX w.	Bąkowo		49
17	budynek mieszkalny	koniec XIX w.	Bąkowo		43/1
18	stodoła w zespole folwarcznym	XIX/XX w.	Bzowo		30
19	dwór	XIX w./ przebudowany	Bzowo		33
20	budynek gospodarczy	XIX w.	Bzowo		33
21	stodoła	XIX/XX w.	Bzowo		37

22	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Bzowo		52
23	budynek mieszkalny, d.czworak	XIX/XX w.	Bzowo		53
24	Budynek mieszkalny/gospodarczy	XIX/XX w.	Bzowo		58
25	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Bzowo		61
26	budynek mieszkalny	XIX w.	Bzowo		64
27	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	Bzowo		64
28	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Bzowo		65
29	plebania	XIX/XX w.	Bzowo		65
30	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Bzowo		66
31	budynek mieszkalny	przed 1939	Bzowo		67
32	budynek mieszkalny	przed 1939	Bzowo		68
33	budynek mieszkalny	koniec XIX w.	Bzowo		81
34	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Bzowo		83
35	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Bzowo		85
36	budynek mieszkalny	XIX/XX w./ przebudowany	Bzowo		90
37	budynek mieszkalny	XIX w.	Bzowo		92
38	budynek mieszkalny	pocz. XX w./ przebudowany	Bzowo		96
39	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Bzowo		99
40	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Bzowo		101
41	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Bzowo		102
42	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Bzowo		107
43	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Bzowo		108
44	schrony piechoty przedpoła Twierdzy Grudziądz	1914	Bzowo	dz. nr 21/5 ark. 1, dz. nr 3 ark. 1, dz. nr 6 ark. 5	
45	droga brukowana	pocz. XX w.	Bzowo	dz. ew. nr 55, 133/2,121,9	
46	kapliczka	1933	Bzowo	dz. ew. nr 32/7	
47	cmentarz przykościelny	XVIII/XIX w.	Bzowo	dz. ew. nr 67/1	
48	kościół pw. św. Małgorzaty	1768	Bzowo	dz. ew. nr 67/1	
49	brama i mur przy kościele pw. św. Małgorzaty	XIX/XX w. XIX w./brak	Bzowo	dz. ew. nr 67/1	
50	d. cmentarz ewangelicki	nagrobków, nowo wybudowana kapliczka	Bzowo	dz. ew. nr 41/2	
51	wodopój	XIX w.	Bzowo	w pasie drogi	
52	budynek mieszkalny	I ćw. XX w.	Komorsk	Bzowska	1
53	budynek mieszkalny	I ćw. XX w.	Komorsk	Bzowska	30
54	budynek mieszkalny	1912	Komorsk	Grudziądzka	8
55	budynek mieszkalny	1935	Komorsk	Grudziądzka	12
56	budynek mieszkalny	koniec XIX w.	Komorsk	Grudziądzka	17
57	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Komorsk	Grudziądzka	19
58	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Komorsk	Grudziądzka	24

59	budynek mieszkalny	I ćw. XX w.; przebudowany	Komorsk	Grudziądzka	26
60	budynek mieszkalny	I ćw. XX w.	Komorsk	Grudziądzka	27
61	budynek gospodarczy	I ćw. XX w.	Komorsk	Grudziądzka	27
62	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Komorsk	Grudziądzka	28
63	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Komorsk	Grudziądzka	30
64	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Komorsk	Grudziądzka	32
65	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Komorsk	Grudziądzka	34
66	budynek mieszkalny	koniec XIX w.	Komorsk	Grudziądzka	36
67	budynek mieszkalny	I ćw. XX w.	Komorsk	Grudziądzka	38
68	budynek mieszkalny	pocz. XX w./ przebudowany	Krusze		2
69	budynek mieszkalny	XIX w.	Krusze		4
70	budynek gospodarczy	XIX/XX w.; przebudowany	Krusze		4
71	budynek gospodarczy	XIX/XX w.; przebudowany	Krusze		5
72	stodoła	XIX/XX w.	Krusze		5
73	budynek mieszkalny	I poł. XIX w.	Krusze		6
74	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Krusze		11
75	budynek mieszkalny/gospodarczy	pocz. XX w.; przebudowany	Krusze		31
76	budynek mieszkalny	I ćw. XX w.	Krusze		37
77	budynek mieszkalny/gospodarczy	I ćw. XX w.	Krusze		38
78	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Krusze		39
79	budynek mieszkalny	I ćw. XX w.; przebudowany	Krusze		42
80	budynek mieszkalny/gospodarczy	koniec XIX w.	Krusze		43
81	cmentarz ewangelicki	XIX w.	Krusze		
82	budynek mieszkalny	koniec XIX w.	Krzewiny		1/2
83	budynek gospodarczy	koniec XIX w.	Lipinki		1
84	budynek mieszkalny	koniec XIX w.	Lipinki		1
85	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Lipinki		2
86	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Lipinki		3
87	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	Lipinki		3
88	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Lipinki		4
89	budynek mieszkalny	koniec XIX w.	Lipinki		5
90	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Lipinki		8
91	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Lipinki		9
92	kościół pw. Maryi Wspomożenia Wiernych	1900–1904	Lipinki		10
93	brama kościoła pw. Maryi Wspomożenia Wiernych	1900–1904	Lipinki		10
94	cmentarz przy kościele pw. Maryi Wspomożenia	geneza XVI- wieczna	Lipinki		10

	Wiernych				
95	plebania przy kościele pw. Maryi Wspomożenia Wiernych	1900–1904	Lipinki		11
96	budynek mieszkalny	koniec XIX w.	Lipinki		14
97	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Lipinki		15
98	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Lipinki		16
99	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	Lipinki		28
100	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Lipinki		32
101	budynek mieszkalny/gospodarczy	II poł. XIX w.	Lipinki		36
102	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Lipinki		47
103	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Lipinki		48
104	budynek mieszkalny	koniec XIX w.	Lipinki		52
105	budynek mieszkalny	koniec XIX w.	Lipinki		53
106	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Lipinki		59
107	budynek mieszkalny	koniec XIX w.	Lipinki		61
108	budynek mieszkalny	II poł. XIX w.	Lipinki		68
109	budynek mieszkalny/gospodarczy	XIX/XX w.	Lipinki		68
110	budynek mieszkalny	I ćw. XX w./ przebudowany	Lipinki		86
111	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Lipinki		89
112	budynek gospodarczy	II poł. XIX w.	Lipinki		102
113	budynek mieszkalny	II poł. XIX w.	Lipinki		102
114	cmentarz	XIX/XX w.	Lipinki	dz. ew. nr 634	
115	kapliczka	XIX/XX w.	Lipinki	dz. ew. nr 735/4, 782	
116	budynek gospodarczy	1924	Osiek		1
117	budynek mieszkalny	koniec XIX w.	Osiek		5
118	budynek mieszkalny	koniec XIX w.	Osiek		11
119	budynek gospodarczy	koniec XIX w.	Osiek		36
120	budynek gospodarczy	I ćw. XX w.	Osiek	dz. ew. nr 22/4	
121	cmentarz ewangelicki	XIX w.	Osiek	dz. ew. nr 24	
122	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Osiek	dz. ew. nr 3/1	
123	cmentarz	XX w.	Płochocin	dz. ew. nr 12	
124	brama w zespole dworsko-folwarcznym	poł. XIX w.	Płochocin	dz. ew. nr 14/3	
125	spichlerz w zespole dworsko-folwarcznym	poł. XIX w.	Płochocin	dz. ew. nr 14/3	
126	dwór w zespole dworsko-folwarcznym	1854	Płochocin	dz. ew. nr 14/3	
127	oficyna w zespole dworsko-folwarcznym	poł. XIX w.	Płochocin	dz. ew. nr 14/3	
128	gorzelnia w zespole dworsko-folwarcznym	poł. XIX w./przebudowana	Płochocin	dz. ew. nr 14/5	
129	szkoła	pocz. XX w.	Płochocin	dz. ew. nr 15/1	

130	budynek gospodarczy szkoły	pocz. XX w.	Płochocin	dz. ew. nr 15/1	
131	kościół parafialny pw. św. Wawrzyńca i Matki Kościoła	1891	Płochocin	dz. ew. nr 16	
132	cmentarz przykościelny	geneza średniowieczna	Płochocin	dz. ew. nr 16	
133	park w zespole pałacowo-folwarcznym	poł. XIX w.	Płochocin	dz. ew. nr 25	
134	mur w zespole dworsko-folwarcznym	poł. XIX w.	Płochocin	dz. ew. nr 25	
135	budynek mieszkalny	koniec XIX w.	Płochocinek		30
136	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Płochocinek		34
137	budynek gospodarczy w zespole pałacowo-folwarcznym	II poł. XIX w.	Rulewo	dz. ew. nr 11/8	
138	tartak w zespole pałacowo-folwarcznym	II poł. XIX w.	Rulewo	dz. ew. nr 11/9	
139	kapliczka	koniec XIX w.	Rulewo	dz. ew. nr 13/5	
140	kuźnia w zespole pałacowo-folwarcznym	II poł. XIX w.	Rulewo	dz. ew. nr 16/21	
141	gorzelnia, budynek administracyjny w zespole pałacowo-folwarcznym	II poł. XIX w.	Rulewo	dz. ew. nr 16/29	
142	budynek gospodarczy w zespole pałacowo-folwarcznym	II poł. XIX w.	Rulewo	dz. ew. nr 16/29	
143	budynek mieszkalny w zespole pałacowo-folwarcznym	XIX/XX w.	Rulewo	dz. ew. nr 16/29	
144	rządówka w zespole pałacowo-folwarcznym	II poł. XIX w.	Rulewo	dz. ew. nr 16/29	
145	park w zespole pałacowo-folwarcznym	pocz. XIX w.	Rulewo	dz. ew. nr 16/37	
146	pałac w zespole pałacowo-folwarcznym	1865	Rulewo	dz. ew. nr 16/37	
147	budynek mieszkalny w zespole pałacowo-folwarcznym	XIX/XX w.	Rulewo	dz. ew. nr 16/9	
148	czworak w zespole pałacowo-folwarcznym	XIX/XX w.	Rulewo	dz. ew. nr 63	
149	czworak w zespole pałacowo-folwarcznym	XIX/XX w.	Rulewo	dz. ew. nr 63	
150	czworak w zespole pałacowo-folwarcznym	XIX/XX w.	Rulewo	dz. ew. nr 64	
151	budynek mieszkalny w zespole pałacowo-folwarcznym	XIX/XX w.	Rulewo	dz. ew. nr 65	
152	budynek mieszkalny w zespole pałacowo-	II poł. XIX w.	Rulewo	dz. ew. nr 66	

	folwarcznym				
153	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Warlubie	Bąkowska	1
154	budynek gospodarczy	pocz. XX w.	Warlubie	Bąkowska	1
155	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Warlubie	Bąkowska	3
156	sklep	I ćw. XX w.	Warlubie	Bąkowska	4
157	budynek mieszkalny	przed 1939	Warlubie	Bąkowska	6
158	budynek mieszkalny	koniec XIX w.	Warlubie	Bąkowska	10
159	budynek mieszkalny	II poł. XIX w.	Warlubie	Domy Kolejowe	2
160	dworzec kolejowy	1852	Warlubie	Domy Kolejowe	3
161	budynek gospodarczy w zespole dworca kolejowego	II poł. XIX w.	Warlubie	Domy Kolejowe	3
162	budynek gospodarczy w zespole dworca kolejowego	II poł. XIX w.	Warlubie	Domy Kolejowe	3
163	wieża PKP	II poł. XIX w.	Warlubie	Domy Kolejowe	3
164	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Warlubie	Dworcowa	1
165	park	XIX/XX w.	Warlubie	Dworcowa	2
166	poczta	pocz. XX w.	Warlubie	Dworcowa	3
167	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Warlubie	Dworcowa	6
168	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Warlubie	Dworcowa	7
169	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Warlubie	Dworcowa	9
170	d. dom sióstr Józefitek z kaplicą św. Józefa, ob. dom handlowy "Lewiatan"	XIX w./ przebudowany	Warlubie	Dworcowa	10
171	budynek mieszkalny/usługowy	pocz. XX w.	Warlubie	Dworcowa	12
172	sklep	koniec XIX w.	Warlubie	Dworcowa	13
173	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Warlubie	Dworcowa	15
174	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Warlubie	Dworcowa	21
175	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Warlubie	Dworcowa	26
176	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Warlubie	Dworcowa	27
177	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Warlubie	Dworcowa	33
178	budynek gospodarczy	pocz. XX w.	Warlubie	Dworcowa	33
179	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Warlubie	Dworcowa	34
180	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Warlubie	Dworcowa	41
181	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Warlubie	Dworcowa	46
182	cmentarz przykościelny	XIX w.	Warlubie	Dworcowa; dz. ew. nr 276	
183	kaplica cmentarna	1924	Warlubie	Dworcowa; dz. ew. nr 276	
184	kościół	1924	Warlubie	Dworcowa; dz. ew. nr 276	
185	d. cmentarz ewangelicki	XIX w.	Warlubie	Grudziądzka; dz. ew. nr 111	
186	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Warlubie	Komorska	2
187	cmentarz	pocz. XX w.	Warlubie	Starogardzka;	

				dz. ew. nr 284/1	
188	szkoła	1888	Warlubie	Szkolna	8
189	budynek gospodarczy	koniec XIX w.	Warlubie	Szkolna	8
190	budynek mieszkalny	koniec XIX w.	Warlubie	Szkolna	10
191	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Warlubie	Szkolna	21
192	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Warlubie	Szkolna	27
193	budynek gospodarczy	pocz. XX w.	Warlubie	Szkolna	1/3
194	budynek mieszkalny	koniec XIX w.	Warlubie	Wiejska	8
195	budynek mieszkalny	koniec XIX w.	Warlubie	Wiejska	10
196	budynek gospodarczy	koniec XIX w.	Warlubie	Wiejska	10
197	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Warlubie	Wiejska	11
198	budynek mieszkalny	koniec XIX w./ przebudowany	Warlubie	Wiejska	14
199	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Warlubie	Wiejska	15
200	budynek mieszkalny	koniec XIX w.	Warlubie	Wiejska	18
201	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Warlubie	Wiejska	20
202	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Warlubie	Wiejska	22
203	budynek mieszkalny	przed 1939	Warlubie	Wiejska	24
204	budynek mieszkalny	koniec XIX w.	Warlubie	Wiejska	25
205	budynek mieszkalny	koniec XIX w.	Warlubie	Wiejska	26
206	budynek gospodarczy	koniec XIX w.	Warlubie	Wiejska	26
207	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Warlubie	Wiejska	29
208	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Warlubie	Wiejska	31
209	budynek gospodarczy	pocz. XX w.	Warlubie	Wiejska	31
210	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Warlubie	Wiejska	32
211	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Warlubie	Wiejska	38
212	budynek gospodarczy	pocz. XX w.	Warlubie	Wiejska	38
213	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Warlubie	Wiejska	42
214	budynek gospodarczy	pocz. XX w.	Warlubie	Wiejska	42
215	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Warlubie	Wiejska	44
216	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Wielki Komorsk	Aleksandra	5
217	budynek mieszkalny	I ćw. XX w.; przebudowany	Wielki Komorsk	Aleksandra	6
218	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Wielki Komorsk	Aleksandra	13
219	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	Wielki Komorsk	Aleksandra	13
220	budynek mieszkalny/sklep	pocz. XX w.	Wielki Komorsk	Grudziądzka	1
221	szkoła	pocz. XX w.	Wielki Komorsk	Grudziądzka	3
222	budynek gospodarczy/usługowy	XIX/XX w.	Wielki Komorsk	Grudziądzka	4
223	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Wielki Komorsk	Grudziądzka	8
224	budynek mieszkalny	1912	Wielki Komorsk	Grudziądzka	9
225	budynek mieszkalny	I ćw. XX w.	Wielki Komorsk	Grudziądzka	12
226	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Wielki Komorsk	Grudziądzka	17
227	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Wielki Komorsk	Grudziądzka	19
228	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Wielki Komorsk	Grudziądzka	21
229	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Wielki Komorsk	Grudziądzka	24
230	budynek mieszkalny	I ćw. XX w.	Wielki Komorsk	Grudziądzka	27

231	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Wielki Komorsk	Nowomostowa	1
232	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Wielki Komorsk	Nowomostowa	4
233	budynek mieszkalny	1912	Wielki Komorsk	Nowska	1
234	budynek gospodarczy	pocz. XX w.	Wielki Komorsk	Nowska	1
235	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Wielki Komorsk	Nowska	1
236	budynek mieszkalny/poczta	pocz. XX w.	Wielki Komorsk	Nowska	2
237	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Wielki Komorsk	Nowska	13
238	budynek mieszkalny	1865	Wielki Komorsk	Nowska	16
239	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Wielki Komorsk	Nowska	17
240	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Wielki Komorsk	Nowska	21
241	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Wielki Komorsk	Nowska A	3
242	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Wielki Komorsk	Nowska A	4
243	budynek gospodarczy	pocz. XX w.	Wielki Komorsk	Nowska A	5
244	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Wielki Komorsk	Nowska A	5
245	budynek mieszkalny/gospodarczy	pocz. XX w.	Wielki Komorsk	Nowska A	6
246	budynek gospodarczy	pocz. XX w.	Wielki Komorsk	Nowska A	7
247	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	Wielki Komorsk	Nowska A	8
248	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Wielki Komorsk	Nowska A	8
249	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Wielki Komorsk	Nowska A	9
250	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	Wielki Komorsk	Warlubska	2
251	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Wielki Komorsk	Warlubska	3
252	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Wielki Komorsk	Warlubska	10
253	budynek mieszkalny	1913	Wielki Komorsk	Warlubska	12
254	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Wielki Komorsk	Warlubska	14
255	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Wielki Komorsk	Warlubska	15
256	budynek mieszkalny	1912	Wielki Komorsk	Warlubska	16
257	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Wielki Komorsk	Warlubska	21
258	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Wielki Komorsk	Warlubska	33
259	budynek mieszkalny	1912	Wielki Komorsk	Warlubska	35
260	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Wielki Komorsk	Warlubska	41
261	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Wielki Komorsk	Warlubska	51
262	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Wielki Komorsk	Warlubska	1/1
263	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Wielki Komorsk	Warlubska	1/2
264	cmentarz parafialny	XIX w.	Wielki Komorsk	Warlubska; dz. ew. nr 295, 296, 29	
265	park przykościelny	XIX w.	Wielki Komorsk	Warlubska; dz. ew. nr 292	
266	kapliczki przy kościele	koniec XVIII w./przebudowane	Wielki Komorsk	Warlubska; dz. ew. nr 292, 297	
267	kapliczka na cmentarzu	XIX/XX w.	Wielki Komorsk	Warlubska; dz. ew. nr 293	
268	kościół parafialny pw. św. Bartłomieja Apostoła	1787-92	Wielki Komorsk	Warlubska; dz. ew. nr 297	
269	cmentarz przy kościele parafialnym	XVIII w.	Wielki Komorsk	Warlubska; dz. ew. nr 297	

270	kostnica	koniec XVIII w.	Wielki Komorsk	Warlubska; dz. ew. nr 297	
271	ogrodzenie z bramami przy kościele parafialnym	XIX/XX w.	Wielki Komorsk	Warlubska; dz. ew. nr 297	
272	ogrodzenie z bramami cmentarza	XIX/XX w.	Wielki Komorsk	Warlubska; dz. ew. nr 293, 295, 29	

3.2.3. Zabytki archeologiczne

Istnieje konieczność uwzględniania zaleceń konserwatorskich w stosunku do terenów obejmujących stanowiska wymienione w Archeologicznym Zdjęciu Polski. Karty obszarów i stanowisk Archeologicznego Zdjęcia Polski są dostępne u Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku. Oznaczone są także na miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (MPZP).

Zabytki archeologiczne stanowią jedną z najciekawszych kategorii dziedzictwa kulturowego. W wielu przypadkach są jedynym źródłem informacji o rozwoju i charakterze osadnictwa na konkretnym terenie.

Zgodnie z Kartą Ochrony i Zarządzania Dziedzictwem Archeologicznym ICOMOS (Łozanna 1990): „Dziedzictwo archeologiczne stanowi tę część dziedzictwa materialnego, w stosunku do której podstawowych informacji dostarczają metody archeologiczne (...) Jest wrażliwym, nieodnawialnym bogactwem kulturowym. Użytkowanie każdego terenu powinno być kontrolowane i rozwijane tak, aby zminimalizować zniszczenie dziedzictwa archeologicznego. (...) Ochrona dziedzictwa archeologicznego powinna być integrowana na płaszczyźnie polityki planowania przestrzennego na poziomie międzynarodowym, narodowym, regionalnym i lokalnym. (...) Obowiązkiem każdego kraju jest zapewnienie odpowiednich środków finansowych dla jego ochrony. Zadaniem prawodawstwa jest zapewnienie ochrony dziedzictwu archeologicznemu stosownie do potrzeb, historii i tradycji każdego kraju i regionu, z uwzględnieniem ochrony stanowisk *in situ* oraz odpowiednich potrzeb badawczych. (...) Prawo winno zabraniać niszczenia, degradowania i zmieniania wszelkich archeologicznych stanowisk i zabytków, obiektów i obszarów archeologicznych wraz z ich otoczeniem bez zgody odpowiednich władz archeologicznych. (...) podstawowym instrumentem strategii ochrony dziedzictwa archeologicznego jest ogólne rozpoznanie zasobów archeologicznych. (...) Należy przyjąć podstawową zasadę, aby zbieranie informacji o dziedzictwie archeologicznym nie niszczyło świadectwa archeologicznego bardziej, niż jest to konieczne dla ochrony lub osiągnięcia celów naukowych. (...) Ogólnym celem opieki, konserwacji dziedzictwa archeologicznego i organizacji jego zarządzania powinna być ochrona zabytków, obszarów i stanowisk *in situ* wraz z długoterminową konserwacją i troską o wszystkie z tym związane rysunki, zapiski, zbiory itp. (...). Dziedzictwo archeologiczne jest wspólnym dziedzictwem całej ludzkości. Dlatego też współpraca międzynarodowa jest konieczna dla rozwoju i utrzymania standardów jego zachowania.

Ważna rola dziedzictwa archeologicznego została także podkreślona w zapisach „Europejskiej konwencji o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego” z La Valetta (1992), która uznała je za źródło zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych. Z zapisu tego wynika konieczność umiejętnego pogodzenia dwóch podstawowych celów działań ochronnych i opiekuńczych w odniesieniu do dziedzictwa archeologicznego: ochrony dziedzictwa archeologicznego jako źródła zbiorowej pamięci europejskiej oraz jako instrumentu dla badań historycznych i naukowych.

Państwa – strony konwencji z La Valetta zobowiązują się do utworzenia systemu prawnego dla ochrony dziedzictwa archeologicznego, stosowania procedur upoważniających do przeprowadzenia oraz nadzoru wykopalisk i innych prac archeologicznych w taki sposób, aby zapobiec nielegalnym wykopaliskom oraz aby archeologiczne wykopaliska i poszukiwania były przeprowadzane w sposób naukowy i nieszkodliwy dla przedmiotów badania.

Państwa – strony konwencji zobowiązują się także do stosowania środków fizycznej ochrony dziedzictwa archeologicznego oraz do podejmowania próby pogodzenia i połączenia odpowiednich potrzeb

archeologicznych oraz planów zagospodarowania przestrzennego oraz do zapewnienia publicznego finansowego wsparcia dla badań archeologicznych, a także do prowadzenia działalności edukacyjnej na temat dziedzictwa archeologicznego.

Ochrona zabytków archeologicznych jest w Polsce uregulowana przepisami Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz pakietem odpowiednich aktów wykonawczych (rozporządzeń Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego), a także niektórymi przepisami Ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska. Ochronę dziedzictwa archeologicznego (znajdującą się w gestii właściwej administracji państwowej i w części samorządowej) zapewniają w szczególności przepisy Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zgodnie z nią ochronie i opiece podlegają (bez względu na stan zachowania) zabytki archeologiczne, w tym pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska oraz relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej. Prowadzenie badań archeologicznych wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska głosi m.in.:

Art. 101. Ochrona powierzchni ziemi polega na: racjonalnym gospodarowaniu, zachowaniu funkcji środowiskowych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, w tym między innymi: (...) zbioru dziedzictwa geologicznego, geomorfologicznego i archeologicznego.

Ochrona stanowisk archeologicznych

1. Konieczność inwentaryzacji i dokumentacji obszarów archeologicznych objętych strefami ochronnymi przed podjęciem tam prac ziemnych.
2. Konieczność uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków wszelkich działań w obrębie stanowisk archeologicznych.
3. Zakaz inwestowania na terenie stanowisk o własnej formie krajobrazowej, a także na obszarze przylegającym bezpośrednio do nich.
4. Konieczność zgłaszania przedmiotów, co do których istnieje przypuszczenie, że mogą być zabytkiem.

LISTA STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH

Lp.	Miejscowość	Nr w obrębie miejsc.	AZP	Nr na arkuszu AZP	Kultura/ Chronologia	Uwagi
1	Bąkowo	1	28-43	17	HA-LAT	A
2	Bąkowo	2	28-43	18	HA-LAT	
3	Bąkowo	3	28-43	19	HA-LAT OR	
4	Bąkowo	4	28-43	15	EK	
5	Bąkowo	5	28-43	16	EK	
6	Bąkowo	6	28-43	20	OR	
7	Bąkowo	7	28-43	21	HA-LAT	
8	Bąkowo	8	28-43	22	KPL, KAK, KPOM, OR, NOW	
9	Bąkowo	9	28-43	42	PSR, NOW	
10	Bąkowo	10	28-43	43	WSR, PSR, NOW, NOW	
11	Bąkowo	11	28-43	48	NE, PSR	
12	Bąkowo	12	28-43	51	KPOM	
13	Bąkowo	13	28-43	52	KPOM	
14	Bąkowo	14	28-43	54	KPOM	
15	Buśnia	1	29-43	1	PSR	
16	Buśnia	2	29-43	9	PSR, NOW	
17	Buśnia	3	29-43	10	PSR	

18	Buśnia	4	29-43	11	HA/LAT, PSR, NOW	
19	Buśnia	5	29-43	13	PSR	
20	Buśnia	6	29-43	15	PSR	
21	Buśnia	7	29-43	16	PSR	
22	Buśnia	8	29-43	17	PSR	
23	Buśnia	9	29-43	18	NOW	
24	Buśnia	10	29-43	19	PSR, NOW	
25	Bzowo	1	28-44	22	KPOM, WSR XVI-XVII w.	
26	Bzowo	2	28-44	11	XV-XVIII w.	A
27	Bzowo	3	28-44	10	XV-XVIII w.	
28	Bzowo	4	28-44	12	XIV-XV w.	A
29	Bzowo	5	28-44	16	KŁ	
30	Bzowo	6	28-44	14	PRADZIEJE	
31	Bzowo	7	28-44	9	WSR, PSR	
32	Bzowo	8	28-44	8	KŁ, PSR	
33	Bzowo	9	28-44	7	XV-XVII	
34	Bzowo	10	28-44	6	NOW	
35	Bzowo	11	28-44	5	KŁ	
36	Bzowo	12	28-44	27	KW	A
37	Bzowo	13	29-44	1	OR, NOW	
38	Krusze	1	28-44	25	XV-XVI w.	
39	Krusze	2	28-44	13	KŁ	A
40	Krusze	3	28-44	15	KPOM?	
41	Krusze	4	28-44	23	PRADZIEJE	
42	Krusze	5	28-44	24	KŁ XV-XVIII w.	
43	Lipinki	1	26-42	11	NOW	
44	Lipinki	2	26-43	6	KPL	
45	Lipinki	3	26-43	7	NOW	
46	Lipinki	4	26-43	8	KAK, KŁ/KPOM, PSR	
47	Lipinki	5	26-43	9	MEZ, NESCH/WEB, OR?	
48	Lipinki	6	26-43	10	PSR	
49	Lipinki	7	26-43	11	NOW	
50	Lipinki	8	26-43	12	NOW	
51	Lipinki	9	26-43	13	NOW	
52	Lipinki	10	26-43	14	NOW	
53	Lipinki	11	26-43	15	NOW	
54	Lipinki	12	26-43	16	NOW	
55	Lipinki	13	26-43	17	PSR, NOW	
56	Lipinki	14	27-42	7	PSR	
57	Lipinki	15	27-42	8	HA/LAT, PSR, NOW	
58	Lipinki	16	27-42	9	EK, NOW	
59	Lipinki	17	27-42	10	PSR, NOW	
60	Lipinki	18	27-42	11	HA, PSR	
61	Lipinki	19	27-42	12	PSR, NOW	
62	Lipinki	20	27-42	13	PSR, NOW	
63	Płochocin	1	27-43	19	NOW	

64	Płochocin	2	27-43	20	HA-LAT	
65	Płochocin	3	27-43	21	PSR	
66	Płochocin	4	27-43	22	NOW	
67	Płochocin	5	27-43	23	NOW	
68	Płochocin	6	27-43	24	PRADZIEJE PSR	
69	Płochocin	7	27-43	27	PSR	
70	Płochocin	8	28-43	3	Ha-La PSR	
71	Płochocin	9	27-43	28	PSR	
72	Płochocin	10	27-43	29	NOW	
73	Płochocin	11	28-43	4	PRADZIEJ	
74	Płochocin	12	27-43	30	PSR/NOW	
75	Płochocin	13	27-43	25	OR PSR	
76	Płochocin	14	27-43	18	PSR	
77	Płochocin	15	28-43	5	HA-LAT PSR	
78	Płochocin	16	28-43	6	WSR, PSR	
79	Płochocin	17	28-43	7	OR, PSR	
80	Płochocin	18	28-43	8	PRADZIEJE, WSR, PSR	
81	Płochocin	19	28-43	9	HA-LAT	
82	Płochocin	20	28-43	10	HA-LAT	
83	Płochocin	21	28-43	11	PSR	
84	Płochocin	22	28-43	12	NOW	
85	Płochocin	23	28-43	13	HA-LAT, PSR	
86	Płochocin	24	28-43	14	PSR	
87	Płochocin	25	28-43	1	WSR, PSR	
88	Płochocin	26	28-43	2	Ha-La, PSR	
89	Płochocin	27	27-43	26	PSR	
90	Płochocin	28	28-43	37	PSR	
91	Płochocin	29	28-43	38	NOW	
92	Płochocin	30	28-43	39	NOW	
93	Płochocin	31	28-43	44	WSR	
94	Płochocin	32	28-43	45	OR, PSR	
95	Płochocin	33	28-43	46	PRADZIEJE ?	
96	Płochocin	34	27-43	50	PSR	
97	Płochocin	35	27-43	51	HA/LAT, NOW	
98	Płochocin	36	27-43	52	PSR	
99	Płochocin	37	27-43	53	PSR	
100	Płochocin	38	27-43	55	PSR	
101	Płochocin	39	27-43	60	PSR, PSR/NOW	
102	Płochocin	40	27-43	61	KPOM	A
103	Płochocin	41	27-43	62	KPOM	A
104	Płochocinek	1	27-43	1	PSR	
105	Płochocinek	2	27-43	2	EK	
106	Płochocinek	3	27-44	30	PSR	
107	Płochocinek	4	27-44	31	PSR	

108	Płochocinek	5	27-44	32	EK	
109	Płochocinek	6	27-43	4	WSR, NOW	
110	Płochocinek	7	27-43	5	NOW	
111	Płochocinek	8	27-43	6	HA-LAT	
112	Płochocinek	9	27-43	7	PSR	
113	Płochocinek	10	27-43	8	WSR, PSR	
114	Płochocinek	11	27-43	9	PSR	
115	Płochocinek	12	27-43	10	PSR	
116	Płochocinek	13	27-43	11	WSR	
117	Płochocinek	14	27-43	12	OR, WSR, NOW	
118	Płochocinek	15	27-43	13	PSR	
119	Płochocinek	16	27-43	14	PSR	
120	Płochocinek	17	27-43	15	PSR, NOW	
121	Płochocinek	18	27-43	16	PSR	
122	Płochocinek	19	27-43	17	PSR	
123	Płochocinek	20	27-43	3	HA-LAT	
124	Płochocinek	21	27-43	31	PSR	
125	Płochocinek	22	27-43	34	NOW	
126	Płochocinek	23	27-43	35	HA/LAT	
127	Płochocinek	24	27-43	36	HA/LAT, WSR	
128	Płochocinek	25	27-43	37	WSR	
129	Płochocinek	26	27-43	38	HA/LAT, WSR	
130	Płochocinek	27	27-43	39	PSR/NOW	
131	Płochocinek	28	27-43	40	PSR/NOW	
132	Płochocinek	29	27-43	41	HA/LAT, PSR	
133	Płochocinek	30	27-43	42	WSR, PSR, NOW	
134	Płochocinek	31	27-43	43	OR, PSR, NOW	
135	Płochocinek	32	27-43	44	EK?	
136	Płochocinek	33	27-43	59	PSR/NOW	
137	Płochocinek	34	27-43	50	PSR	
138	Płochocinek	35	27-43	51	HA/LAT, NOW	
139	Płochocinek	36	27-43	52	PSR	
140	Płochocinek	37	27-43	53	PSR	
141	Płochocinek	38	27-43	54	HA/LAT, NOW	
142	Płochocinek	39	27-43	56	PRADZIEJE?, PSR, NOW	
143	Płochocinek	40	27-43	57	HA/LAT, NOW	
144	Płochocinek	41	27-43	58	PSR	
145	Rulewo	1	28-43	28	HA-LAT	
146	Rulewo	2	28-43	29	NOW	
147	Rulewo	3	29-43	12	PSR	
148	Rulewo	4	29-43	14	PSR	
149	Rulewo	5	29-43	21	PRADZIEJE?, PSR	
150	Rulewo	6	29-43	22	PSR	
151	Rulewo	7	28-43	31	PSR	
152	Rulewo	8	28-43	32	PSR	
153	Rulewo	9	28-43	33	PSR/NOW	
154	Rulewo	10	28-43	34	HA/LAT	

155	Rulewo	11	28-43	35	PSR	
156	Rulewo	12	28-43	36	HA/LAT, NOW	
157	Rulewo	13	28-43	40	HA/LAT, PSR, NOW	
158	Rulewo	14	28-43	41	PSR/NOW	
159	Rulewo	15	28-43	49	EB?	
160	Rulewo	16	28-43	50	PSR	
161	Rulewo	17	28-43	53	KPOM	
162	Rybno	1	27-42	14	KPL	
163	Stara Huta	1	26-42	1	NOW - XVIII w.	A huta szkła
164	Stara Huta	2	27-42	1	NOW	A huta żelaza
165	Stara Huta	3	27-42	2	NOW	A smolarnia
166	Stara Huta	4	26-42	2	NOW – XVII-XVIIIw.	A miejsce produkcji
167	Stara Huta	5	26-42	3	I O.EB, OR, PSR	
168	Stara Huta	6	26-42	4	NE, HA-LAT, OR, NOW	
169	Stara Huta	7	26-42	5	PLAT	
170	Stara Huta	8	26-42	6	PR	
171	Stara Huta	9	26-42	7	OR	
172	Stara Huta	10	26-42	8	NE, OR, NOW	A miejsce produkcji
173	Stara Huta	11	26-42	9	HA-LAT	
174	Stara Huta	12	26-42	10	PRADZIEJE	
175	Średnia Huta	1	27-42	3	NOW	A huta szkła
176	Średnia Huta	2	27-42	4	NOW	
177	Średnia Huta	3	27-42	5	EK, PSR, NOW	
178	Średnia Huta	4	27-42	6	PSR, NOW	
179	Warlubie	1	27-44	20	HA-LAT, OR	A
180	Warlubie	2	27-44	33	EK, PSR	A
181	Warlubie	3	27-44	34	HA-LAT, PSR	A
182	Warlubie	4	27-44	35	HA-LAT	A
183	Warlubie	5	27-44	37	EK, OR	A
184	Warlubie	6	27-44	38	HA-LAT, NOW	A
185	Warlubie	7	27-44	39	OR	
186	Warlubie	8	27-44	40	OR	
187	Warlubie	9	27-44	41	OR	
188	Warlubie	10	27-44	42	PSR	
189	Warlubie	11	27-44	43	HA-LAT	
190	Warlubie	12	27-44	44	HA-LAT, NOW	
191	Warlubie	13	27-44	45	PSR	
192	Warlubie	14	27-43	31	PSR	
193	Warlubie	15	27-43	32	PSR	
194	Warlubie	16	28-43	23	NOW	
195	Warlubie	17	28-43	24	HA-LAT, NOW	
196	Warlubie	18	28-43	26	EK, PSR	
197	Warlubie	19	28-43	27	NOW	
198	Warlubie	20	28-43	22	NOW	
199	Warlubie	21	28-43	25	NOW	
200	Warlubie	22	27-44	36	HA-LAT	

201	Warlubie	23	28-44	1	XV-XVI w.	
202	Warlubie	24	28-44	2	XV-XVI w.	
203	Warlubie	25	28-44	3	XIV-XV w.	
204	Warlubie	26	28-44	28	KW	A
205	Warlubie	27	27-43	47	PSR/NOW	
206	Warlubie	28	27-43	48	HA/LAT, PSR/NOW	
207	Warlubie	29	27-44	22	NOW	A
208	Warlubie	30	27-44	23	NOW	
209	Warlubie	31	27-43	49	HA/LAT	
210	Wielki Komorsk	1	28-44	29	KPOM	A
211	Wielki Komorsk	2	28-44	30	K.OKSYWSKA	A
212	Wielki Komorsk	3	28-44	19	KPOM, XVI-XVIII w.	
213	Wielki Komorsk	4	28-44	21	KŁ, NOW	
214	Wielki Komorsk	5	28-44	17	KPOM, XVI-XVIII w.	
215	Wielki Komorsk	6	28-44	18	KŁ	
216	Wielki Komorsk	7	28-44	20	KŁ, NOW	
217	Wielki Komorsk	8	28-44	4	XVI w.	

Wykaz skrótów użytych w tabeli:

AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski

A – archiwum

K – kultura

EK – epoka kamienia

MEZ – mezolit

NE – neolit

NESCH – neolit schyłkowy

WEB – wczesna epoka brązu

I O.EB – pierwszy okres epoki brązu

HA-LAT, HA/LAT – okres halsztacki – okres lateński

KŁ – kultura łużycka

KPOM – kultura pomorska

PLAT – późny okres lateński

OR – okres rzymski

KW – kultura wielbarska

WSR – wczesne średniowiecze

PSR – późne średniowiecze

NOW – okres nowożytny

4. ANALIZA STRATEGICZNA SWOT

Perspektywy rozwoju gminy – mocne i słabe strony oraz wynikające stąd szanse i zagrożenia dla ochrony środowiska kulturowego

Mocne strony	Słabe strony	Szanse dla ochrony środowiska kulturowego	Zagrożenia dla ochrony środowiska kulturowego
--------------	--------------	---	---

<p>cenne zabytkowe zespoły dworsko- i pałacowo-folwarczne w Rulewie, Bąkowie, Płochocinie</p> <p>założenia ruralistyczne Warlubia i Wielkiego Komorska</p> <p>znaczna ilość budynków zabytkowych (wpisanych do rejestru zabytków oraz włączonych do Gminnej Ewidencji Zabytków)</p> <p>atrakcyjny turystycznie zróżnicowany krajobraz, wielkie kompleksy leśne Borów Tucholskich</p> <p>położenie przy autostradzie A1 i Drodze Krajowej 91</p>	<p>zły stan zachowania niektórych obiektów zabytkowych, spowodowany brakiem remontów lub ich wadliwym przeprowadzeniem</p> <p>zbyt mała wiedza turystów o walorach turystycznych i kulturowych gminy</p> <p>znaczna odległość od wielkich ośrodków miejskich</p>	<p>wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla rozwoju turystyki</p> <p>zwiększenie wiedzy o walorach gminy wśród potencjalnych turystów</p> <p>promowanie tworzenia gospodarstw agroturystycznych na terenach wiejskich gminy</p> <p>kontynuacja działań na rzecz włączenia dziedzictwa kulturowego w umacnianie tożsamości społeczności lokalnej</p> <p>rozszerzenie działań renowacyjnych obiektów zabytkowych</p>	<p>potencjalna groźba utraty części obiektów zabytkowych (szczególnie na terenach wiejskich), zagrożonych dewastacją i popadnięciem w ruinę</p> <p>tendencja do modernizacji obiektów zabytkowych bez liczenia się z wartością oryginalnej substancji zabytkowej</p>
---	--	---	--

5. CELE I KIERUNKI DZIAŁANIA W ZAKRESIE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA LATA 2019 – 2022 DLA GMINY WARLUBIE

5.1. Wstęp

Polityka ochrony dziedzictwa kulturowego gminy powinna iść w kierunku zachowania układu przestrzennego wsi oraz dbałości o zachowanie oryginalnej substancji zabytkowej, jej dobry stan oraz efektowny wygląd. Dużą wartość posiadają zespoły dworsko- i pałacowo-folwarczne w Rulewie, Bąkowie i Płochocinie. O ile stan zachowania pałacu, parku i oficyn w Rulewie i Bąkowie jest dobry, to pozostałe obiekty w tych zabytkowych zespołach znajdują się w większości w niezadowalającym lub nawet złym stanie. Niektóre z nich popadły w ruinę. Gmina powinna podjąć wszelkie dostępne działania organizacyjne i finansowe dla ich zachowania.

5.2. Priorytety i cele strategiczne

Priorytet 1.

Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania oraz poprawa i utrwalenie ładu przestrzennego zgodnie z zasadą dobrej kontynuacji

Cel strategiczny 1. Wykorzystanie środków prawnych dla poprawy ładu przestrzennego oraz stanu zachowania obiektów zabytkowych

Cel strategiczny 2. Finansowanie ze środków gminy działań związanych z ochroną zabytków

Cel strategiczny 3. Wspieranie inicjatyw sprzyjających ochronie zabytków

Priorytet 2. Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla promocji turystycznej gminy i utrwalenia tożsamości lokalnej mieszkańców gminy

Cel strategiczny 4. Promocja dziedzictwa kulturowego gminy

Cel strategiczny 5. Umocnienie tożsamości lokalnej mieszkańców gminy

5.3. Cele i działania ustalane w programie opieki nad zabytkami dla gminy Warlubie na lata 2019 – 2022 (wraz z terminarzem)

5.3.1. Cel strategiczny 1 - wykorzystanie środków prawnych dla poprawy ładu przestrzennego oraz stanu zachowania obiektów zabytkowych

Działania wynikające z realizacji Celu Strategicznego 1 mają za zadanie wykorzystanie instrumentów prawnych, przewidzianych przez ustawy o ochronie zabytków oraz planowaniu przestrzennym, do ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy.

Cele strategiczne	Cele operacyjne	Działania	Terminarz Działań
Cel strategiczny 1. wykorzystanie środków prawnych dla poprawy ładu przestrzennego oraz stanu zachowania obiektów zabytkowych	Cel operacyjny 1. wykorzystanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i innych instrumentów planistycznych jako instrumentu przyczyniającego się do poprawy ładu przestrzennego gminy oraz ochrony zabytków	Działanie 1. Uchwalanie i aktualizacja miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla obszarów o wysokiej wartości środowiska kulturowego, uwzględniających kwestie ochrony środowiska kulturowego	sukcesywnie
		Działanie 2. Ujmowanie w decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego i decyzjach o warunkach zabudowy zapisów o ochronie obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków i gminnej ewidencji zabytków	sukcesywnie w miarę wydawania decyzji
	Cel operacyjny 2. Monitorowanie stanu zachowania zabytków oraz sporządzenie na tej podstawie zaktualizowanej Gminnej Ewidencji Zabytków i nowej edycji „Programu opieki nad zabytkami”	Działanie 3. Aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków w zakresie obiektów nieruchomości na podstawie oględzin w terenie	każdorazowo przed sporządzeniem nowej edycji „Programu opieki nad zabytkami”
		Działanie 4. Sporządzenie sprawozdania z realizacji „Programu opieki nad zabytkami”	do grudnia 2020 r.
		Działanie 5. Sporządzenie następnej edycji „Programu opieki nad zabytkami”	do grudnia 2022 r.
	Cel operacyjny 3. Współpraca z władzami	Działanie 6. Współpraca przy opracowywaniu	sukcesywnie

	konserwatorskimi w zakresie zabezpieczenia i objęcia ochroną prawną szczególnie wartościowych zabytków	wniosek do Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o wpisanie najcenniejszych zabytków do rejestru zabytków	
		Działanie 7. Informowanie władz konserwatorskich o zagrożeniu budowli zabytkowych i ładu przestrzennego w gminie	sukcesywnie

5.3.2. Cel strategiczny 2

W ramach Celu Strategicznego 2 ujęte są działania mające na celu wykorzystanie środków finansowych Gminy dla poprawy stanu substancji zabytkowej obiektów należących do Gminy, dofinansowanie prac remontowych/restauracyjnych wykonywanych przez właścicieli w obiektach (niebędących do Gminy) wpisanych do rejestru zabytków, prowadzenie prac renowacyjnych i sanacyjnych w poszczególnych modułach przestrzeni miejskiej oraz działania na rzecz uporządkowania ulic, chodników, małej architektury.

Cele strategiczne	Cele operacyjne	Działania	Terminarz Działań
Cel strategiczny 2. finansowanie ze środków gminy działań związanych z ochroną zabytków	Cel operacyjny 4. dbałość o stan zachowania zabytków będących własnością gminy oraz pomoc w renowacji innych zabytków	Działanie 8. Remonty i restaurowanie obiektów zabytkowych będących własnością gminy, w sposób zgodny z zaleceniami konserwatorskimi	zgodnie z załączoną listą obiektów przewidzianych do remontu/restaurowania w latach 2019 – 2022
		Działanie 9. Dotacje na finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków i włączonych do Gminnej Ewidencji Zabytków	zgodnie z załączoną listą
		Działanie 10. Uchylenie podatku od nieruchomości od obiektów włączonych do Gminnej Ewidencji Zabytków (uchwałą Rady Gminy)	od stycznia 2020 r.

5.3.3. Cel strategiczny 3

Działania ujęte w ramach realizacji Celu Strategicznego 3 mają za zadanie wspieranie inicjatyw właścicieli nieruchomości zabytkowych, inwestorów, a także organizacji NGO, zmierzających do poprawy stanu obiektów zabytkowych.

Cele strategiczne	Cele operacyjne	Działania	Terminarz Działań
Cel strategiczny 3. wspieranie inicjatyw sprzyjających ochronie zabytków	Cel operacyjny 6. pomoc przy pozyskiwaniu środków budżetowych i unijnych przeznaczonych na remonty i restauracje obiektów zabytkowych	Działanie 11. Podjęcie starań o uzyskanie dotacji z funduszy ministerialnych i europejskich, przeznaczonych na remonty i restaurację obiektów zabytkowych	sukcesywnie
	Cel operacyjny 7. promocja adaptacji obiektów zabytkowych na obiekty o funkcji turystycznej i usługowej	Działanie 12. Stworzenie projektu polegającego na zapoznaniu właścicieli zabytków z możliwościami rozwinięcia własnej działalności gospodarczej w oparciu o posiadane nieruchomości zabytkowe	do stycznia 2021 r.
		Działanie 13. Opracowanie programu wspierania przedsiębiorców wykorzystujących w swej działalności obiekty zabytkowe	do stycznia 2021 r.

5.3.4. Cel strategiczny 4.

Działania wynikające z realizacji Celu Strategicznego 4 mają za zadanie promocję turystyczną gminy wśród jej mieszkańców, a także wśród potencjalnych turystów spoza gminy

Cele strategiczne	Cele operacyjne	Działania	Terminarz Działań
Cel strategiczny 4. promocja dziedzictwa kulturowego gminy	Cel operacyjny 8. publikacja materiałów promujących dziedzictwo kulturowe gminy	Działanie 14. opracowanie przewodnika ukazującego dziedzictwo historyczne gminy oraz eksponującego zabytki, walory krajobrazowe gminy, a także promującego branżę turystyczną, hotelową i gastronomiczną – we współpracy z zainteresowanymi podmiotami	do grudnia 2021 r.
		Działanie 15. Publikacja przewodnika na stronach internetowych gminy	do grudnia 2021 r.
		Działanie 16. Wydanie przewodnika w formie papierowej	do grudnia 2022 r.

5.3.5. Cel strategiczny 5

Działania zgrupowane w ramach Celu strategicznego 5 mają na celu umocnienie tożsamości lokalnej mieszkańców gminy, co jest szczególnie ważne w związku z dużym udziałem wśród nich ludności napływowej.

Cele strategiczne	Cele operacyjne	Działania	Terminarz Działań
Cel strategiczny 5. umocnienie tożsamości lokalnej mieszkańców gminy	Cel operacyjny 9. zwiększenie wiedzy i świadomości społecznej na temat dziedzictwa kulturowego gminy	Działanie 17. Wprowadzenie do programów szkolnych elementów wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym z wykorzystaniem opracowanego przewodnika	od września 2022 r.
		Działanie 18. Wprowadzenie pracowników Urzędu Gminy, policji, nauczycieli, właścicieli nieruchomości zabytkowych w kwestie związane z dziedzictwem kulturowym gminy i koniecznością jego ochrony	od stycznia 2021 r. coroczne seminaria poświęcone dziedzictwu kulturowemu gminy
	Cel operacyjny 10. Inne formy kultywowania tożsamości kulturowej mieszkańców gminy	Działanie 19. Wykorzystanie imprez masowych organizowanych w gminie do ugruntowania tożsamości kulturowej mieszkańców gminy	w czasie imprez masowych organizowanych przez Urząd Gminy

5.4. Monitoring realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, wójt/burmistrz/prezydent ma obowiązek sporządzania, co dwa lata sprawozdań z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami i przedstawiania go do akceptacji przez Radę Gminy/Radę Miejską.

Wyniki osiągnięte przy realizacji Programu Opieki nad Zabytkami powinny być oceniane na podstawie stopnia realizacji działań wyszczególnionych powyżej.

5.5. Instrumentarium gminnego programu opieki nad zabytkami

5.5.1. Instrumenty prawne:

- 1) przepisy ustawowe;
- 2) programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego;
- 3) miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego;
- 4) wynikające z przepisów ustawowych dokumenty wydawane przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

5.5.2. Instrumenty koordynacji:

- 1) strategia rozwoju gminy;
- 2) plany rozwoju lokalnego;
- 3) programy rozwoju infrastruktury gminy;
- 4) programy ochrony środowiska przyrodniczego;
- 5) programy prac konserwatorskich;

- 6) studia i analizy, koncepcje;
- 7) plany rewitalizacji;
- 8) umowy i porozumienia;
- 9) kontrakty;
- 10) prowadzenie instytucji, w tym tworzenie podmiotów prawnych;
- 11) współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków
- 12) współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego
- 13) współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi;
- 14) współpraca z diecezją w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

5.5.3. Instrumenty finansowe:

- 1) dotacje;
- 2) subwencje;
- 3) dofinansowania;
- 4) nagrody;
- 5) zachęty finansowe;
- 6) zbiórki społeczne;
- 7) programy operacyjne uwzględniające finansowanie z funduszy Wspólnoty Europejskiej.

5.5.4. Instrumenty społeczne:

- 1) pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego;
- 2) edukacja kulturowa;
- 3) informacja nt. znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy;
- 4) współdziałanie z organizacjami społecznymi;

5.5.5. Instrumenty kontrolne:

- 1) monitoring stanu środowiska kulturowego;
- 2) aktualizacja bazy danych geodezji i gospodarki gruntami, infrastruktury technicznej, stanu zagospodarowania przestrzennego gminy, stanów technicznych obiektów zabytkowych.

Uzasadnienie

Do zadań ważnych gminy należą sprawy dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Obowiązek sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami nakłada na Gminę art.87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami .

Wojewódzki Konserwator Zabytków w Bydgoszczy pismem Nr WUOZ.DB.RDZ.5121.5.2018.HM. z dnia 5 grudnia 2018 r. pozytywnie zaopiniował Gminny Program Opieki Nad Zabytkami Gminy Warlubie na lata 2019 - 2022.

Jednocześnie ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami nie przewiduje obowiązku przeprowadzenia konsultacji społecznych w przedmiocie przyjęcia gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Warlubie na lata 2019-2022.

Przewodnicząca Rady Gminy

Maria Jankowska